

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΣΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ (ΠΕΣΠΚΑ)

ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ:
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ, ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ,
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τ Ε Λ Ι Κ Α   Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α

GREEN EUROPEAN
FOUNDATION

ΜΑΡΤΙΟΣ 2023

Μάρτιος 2023

Αυτό το βιβλίο με τίτλο

Διερεύνηση της αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής μέσα από τα Περιφερειακά Σχέδια Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ) τεσσάρων Περιφερειών της Ελλάδας, (Βορείου Αιγαίου, Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Δυτικής Ελλάδας), -Τελικά Συμπεράσματα

Εκδόθηκε το Μάρτιο του 2023 από το Πράσινο Ινστιτούτο (Ελλάδα)

προκειμένου να υλοποιηθεί το Πρόγραμμα GEF "Regional Responses to Climate Change" (GEF-22-23), το οποίο οργανώθηκε από το Πράσινο Ευρωπαϊκό Ίδρυμα με την οικονομική υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου προς το Πράσινο Ευρωπαϊκό Ίδρυμα. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν φέρει ευθύνη για το περιεχόμενο αυτής της έκδοσης.

Υπεύθυνος υλοποίησης του έργου: Ηλίας Γιαννίρης

Σύνταξη των τελικών συμπερασμάτων:
Ηλίας Γιαννίρης με τη συνεργασία των: Μυρτώ Γαρή, Ρήγας Τσιακίρης, Μιχάλης Μπάκας, Φίλιππος Γκανούλης, Νίκος Πουτσιάκας, Κώστας Παπακωνσταντίνου.

Γραφιστικός σχεδιασμός: Μυρτώ Μήλιου

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πράσινο Ινστιτούτο, Τελικά Συμπεράσματα, Διερεύνηση της αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής μέσα από τα Περιφερειακά Σχέδια Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ) τεσσάρων Περιφερειών της Ελλάδας, (Βορείου Αιγαίου, Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Δυτικής Ελλάδας), Μάρτιος 2023, Αθήνα.

Ευχαριστίες:

Το Πράσινο Ινστιτούτο υλοποίησε αυτό το έργο με την υποστήριξη είκοσι τεσσάρων καταξιωμένων επιστημόνων από όλα τα επίπεδα (ευρωπαϊκό έως τοπικό), εμπειρογνομόνων, ακαδημαϊκών, αξιωματούχων της ΕΕ, περιφερειακών αρχών σχεδιασμού, ΜΚΟ, ακτιβιστών, περιφερειακών συμβούλων και ενδιαφερομένων πολιτών.

Υλοποιήθηκε επίσης με την τεχνική υποστήριξη και την υποστήριξη διάδοσης τουλάχιστον είκοσι τοπικών πράσινων ακτιβιστών στις περιφέρειες Βορείου Αιγαίου, Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Δυτικής Ελλάδας και στην κεντρική έδρα στην Αθήνα.

Οι συμμετέχοντες στις εκδηλώσεις ήταν περίπου 170, κυρίως περιφερειακοί σύμβουλοι, ακτιβιστές, φοιτητές και τοπικοί φορείς.

Το Πράσινο Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Green European Foundation (GEF), είναι ένα Ευρωπαϊκό πολιτικό ίδρυμα του οποίου η αποστολή είναι να συμβάλει σε ένα ζωντανό Ευρωπαϊκό διάλογο και να προωθή την όσο μεγαλύτερη ενασχόληση των πολιτών με τις Ευρωπαϊκές πολιτικές. Το GEF επιδιώκει να ενσωματώνει τις συζητήσεις σχετικά με τις ευρωπαϊκές πολιτικές και την πολιτική γενικά, τόσο εντός όσο και εκτός της πολιτικής οικογένειας των Πρασίνων. Το ίδρυμα λειτουργεί ως εργαστήριο νέων ιδεών, προσφέρει διασυνοριακή πολιτική εκπαίδευση και μια πλατφόρμα συνεργασίας και ανταλλαγής απόψεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Το Πράσινο Ινστιτούτο Ελλάδος (GI) έχει ως αποστολή να μελετά, να αναλύει και να διαδίδει όλες τις πτυχές της οικολογικής προβληματικής και της πολιτικής οικολογίας εντός και εκτός της πολιτικής οικογένειας των Πρασίνων.

Πράσινο Ευρωπαϊκό Ίδρυμα (GEF)

Green European Foundation

Rue du Fossé – 1536 Luxembourg
Brussels Office: Mundo Madou
Avenue des Arts 7-8, 1210 Brussels
phone number +32 2 234 65 70
email info@gef.eu
www.gef.eu

Πράσινο Ινστιτούτο, Ελλάδα

28ης Οκτωβρίου 128, 11257 Αθήνα
Τηλ: (+30) 210 3306301
email: info@greeninstitute.gr

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΣΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ (ΠΕΣΠΚΑ) ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ: ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ, ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τ Ε Λ Ι Κ Α   Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α

Το έργο GEF 22-23 Regional Responses to Climate Change 2022 οργανώθηκε από το Green European Foundation και υλοποιήθηκε από την ΑΜΚΕ Πράσινο Ινστιτούτο και με την οικονομική υποστήριξη από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προς το Green European Foundation.ς

ΜΑΡΤΙΟΣ 2023

Προοίμιο: Τα Περιφερειακά Σχέδια Προσαρμογής¹ στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ): Ένα αναγκαίο αλλά όχι ικανό μέτρο.

Εικόνα 1. Οι τέσσερις Περιφέρειες όπου έγιναν οι εκδηλώσεις για τα ΠεΣΠΚΑ

Το Πράσινο Ινστιτούτο υλοποίησε το έργο του GEF 22-23 Regional Responses to Climate Change 2022, σχετικά με τη διοργάνωση ενός κύκλου προβληματισμών σχετικά με την πρωτοβουλία της ΕΕ για τη σύνταξη Εθνικών Σχεδίων (NUTS II) Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή των κρατών μελών (COM (2013) 216) και τη χρηματοδότησή τους έως και σε επίπεδο Περιφερειών (NUTS III) σε όλη την Ευρώπη. Εξετάστηκαν και αξιολογήθηκαν τέσσερα αντιπροσωπευτικά Περιφερειακά Σχέδια Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή που υλοποιήθηκαν με χρηματοδοτήσεις της ΕΕ.

Το έργο του Green European Foundation (GEF) «Περιφερειακές Προσαρμογές στην Κλιματική Αλλαγή»², που υλοποίησε το Πράσινο Ινστιτούτο αφορά τη διερεύνηση της αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής τεσσάρων Περιφερειών της Ελλάδας με αφορμή τις προβλέψεις που περιέχονται στα Περιφερειακά Σχέδια Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή.

Σε αυτό το κείμενο γίνεται η γενική σύνθεση των ευρημάτων των εκδηλώσεων που έγιναν στις τέσσερις Περιφέρειες, (Β. Αιγαίου, Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Δυτικής Ελλάδας) (Βλέπε Χάρτη 1).

Τα συμπεράσματα και τα ευρήματα που περιέχονται σε αυτή τη συνθετική εργασία, θεωρείται ότι είναι σημαντικά και θα μεταφραστούν και δημοσιοποιηθούν ευρέως στην Επιτροπή Περιφερειών της ΕΕ, στα μέλη του ΕΚ και φυσικά στην ιστοσελίδα του GEF. Επίσης, θα δημοσιοποιηθούν στο κοινό και στην Ένωση Περιφερειών Ελλάδας, στην Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας και στα υπουργεία ΥΠΑΤ και ΥΠΕΝ.

Θεωρούμε ότι η κριτική αξιολόγηση των ΠεΣΠΚΑ συμβάλει και στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των σχεδίων αυτών και επομένως στην καλύτερη αποτελεσματικότητα των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων. Το Πράσινο Ινστιτούτο, υλοποιώντας αυτό το έργο του GEF, επιδίωξε να δώσει χώρο σε θέσεις και απόψεις που σπάνια καταφέρνουν να αναδειχθούν αλλά είναι κρίσιμες για την πορεία της αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής σε ευρωπαϊκό και σε εθνικό επίπεδο.

1 συνήθιζεται ακαδημαϊκά το adaptation να μεταφράζεται ως προσαρμοστικότητα καθώς περιγράφει μια δυναμική ικανότητα. Ωστόσο, έχει επικρατήσει ως “προσαρμογή” στα διοικητικά κείμενα.

2 GEF22-23 Regional Responses to Climate Change 2022

Εισαγωγή

Tο Υπουργείο Περιβάλλοντος τον Απρίλιο 2016, σε εφαρμογή του (COM (2013) 216) καθόρισε την Εθνική Στρατηγική Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή, πάνω στην οποία βασίστηκαν και τα αντίστοιχα Περιφερειακά Σχέδια (βλέπε Παράρτημα 5).

Με βάση αυτή την Εθνική Στρατηγική καθορίστηκαν οι **Τομεακές πολιτικές προσαρμογής** ως εξής:

- 4.1 Γεωργία και κτηνοτροφία
- 4.2 Δασοπονία
- 4.3 Βιοποικιλότητα και οικοσυστήματα
- 4.4 Αλιεία
- 4.5 Υδατοκαλλιέργεια
- 4.6 Υδατικοί πόροι
- 4.7 Παράκτιες ζώνες
- 4.8 Τουρισμός
- 4.9 Ενέργεια
- 4.10 Υποδομές και μεταφορές
- 4.11 Υγεία
- 4.12 Το δομημένο περιβάλλον
- 4.13 Μεταλλεία και λατομεία
- 4.14 Πολιτιστική κληρονομιά
- 4.15 Ασφαλιστικός κλάδος

Στη συνέχεια καθορίστηκε η **Προσαρμογή στην Πράξη** ως εξής:

- 5.1 Προτεραιότητα και αξιολόγηση των μέτρων προσαρμογής
- 5.2 Ιδιαιτερότητες και τύποι επενδύσεων προσαρμογής
- 5.3 Μέθοδοι αξιολόγησης και κατάταξης των επενδύσεων
- 5.4 Ενσωμάτωση των πολιτικών προσαρμογής σε ευρύτερες πολιτικές
- 5.5 Οι διεθνείς (διασυνοριακές) διαστάσεις της προσαρμογής
- 5.6 Ανάπτυξη ικανοτήτων προσαρμογής: έρευνα, εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση
- 5.7 Διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους για την προσαρμογή
- 5.8 Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων
- 5.9 Οι ευρωπαϊκές προσπάθειες προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή
- 5.10 Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και τη διεθνή ασφάλεια

Με μεγάλη ειλικρίνεια οι εμπειρογνώμονες διαχωρίζουν το 2016 την «προσαρμογή κατά τομείς» και την «προσαρμογή στην πράξη». Ωστόσο, η μετέπειτα υλοποίηση των ΠεΣΠΚΑ, από το 2018 και μετά, απέκτησε «υπηρεσιακό» διεκπεραιωτικό χαρακτήρα, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Το ίδιο συνέβη και με το γεγονός ότι οι εμπειρογνώμονες κατατάσσουν την εγρήγορση των ίδιων των ενδιαφερομένων και πολιτών σε υψηλότατο επίπεδο των εργαλείων στρατηγικής ως πρώτο βήμα για τον μετριασμό τυχόν υπολειμματικών επιπτώσεων που προκαλεί η τομεακή προσέγγιση. Αυτή η εγρήγορση των ίδιων των ενδιαφερομένων και των πολιτών εκφυλίστηκε στη συμμετοχή στη διαβούλευση των ΠεΣΠΚΑ και σε μερικές σποραδικές εκδηλώσεις ενημέρωσης. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι εμπειρογνώμονες θεωρούν ότι το Εθνικό Σχέδιο Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή θα συμβάλει στην Ανθεκτικότητα³ της χώρας ενάντια στις κλιματικές επιπτώσεις.

Το παρόν έργο του GEF που υλοποιεί το Πράσινο Ινστιτούτο επιδιώκει την ενίσχυση και την προβολή των συζητήσεων για την κλιματική αλλαγή σε Περιφερειακό επίπεδο, φέρνοντας κοντά εμπειρογνώμονες της ΕΕ (Παναγιώτης Πανάγος, Σταύρος Σολωμός -συνεργάτης του Χρήστου Ζερεφού στην Ακαδημία Αθηνών), εμπειρογνώμονες που έχουν συνεργαστεί με την ΕΕ (καθηγητής Δημοσθένης Σαρρηγιάννης), εμπειρογνώμονες που έχουν υπηρετήσει ως επιστημονικοί συνεργάτες ευρωβουλευτών και βουλευτών (Ηλίας Γιαννίρης, Ρήγας Τσιακίρης, Παναγιώτης Βούρος), ακαδημαϊκούς, Περιφερειακούς Συμβούλους, ακτιβιστές και φορείς χάραξης πολιτικής. Το έργο σχεδιάστηκε έτσι ώστε να εμπλακούν τα όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη στην κριτική του κάθε Περιφερειακού Σχεδίου.

Έχουν οργανωθεί τέσσερις εκδηλώσεις σε τέσσερις διαφορετικές περιοχές. Κάθε εκδήλωση περιλάμβανε συζήτηση στοργουλής τραπέζης. Τα συμπεράσματα και η επεξεργασία των ευρημάτων των τεσσάρων εκδηλώσεων παρουσιάζονται σε αυτή την έκθεση. Η έκθεση θα τυπωθεί στα αγγλικά και τα ελληνικά.

Η ανάλυση και οι προτάσεις για δράση, εκτός από το Περιφερειακό επίπεδο και την αξιοποίηση των χρηματοδοτήσεων της ΕΕ, αναμένεται να συνεισφέρουν και σε επίπεδο της ΕΕ καθώς συνδυάζονται με τον αντίστοιχο προβληματισμό που αναπτύσσεται στην ΕΕ για τις στρατηγικές «προσαρμογής – ανθεκτικότητας» στην Κλιματική Αλλαγή.

3 Ο όρος «ανθεκτικότητα» χρησιμοποιείται με πολλές έννοιες. Σε αυτή την έκθεση ο όρος χρησιμοποιείται ως «ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή» ή «ανθεκτικότητα στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής» ή και «κλιματική ανθεκτικότητα». Ο αναγνώστης δεν θα πρέπει να τον συγχέει με άλλες παρόμοιες χρήσεις του όρου όπως «ανθεκτικότητα στις φυσικές καταστροφές». Επίσης ο όρος συναντάται και σε άλλες θεωρήσεις, όπως «ανθεκτικότητα στις οικονομικές κρίσεις» κ.ο.κ., γιαυτό καλό είναι να προσδιορίζεται σε ποια «ανθεκτικότητα» αναφέρεται κανείς.

Γενική αξιολόγηση του Έργου:

Ο ι 4 διεπιστημονικές και διατομεακές εκδηλώσεις που έγιναν, έφεραν τα εξής αποτελέσματα:

- Υποστήριξη της μετάβασης των Σχεδίων Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή από εθνικό (NUTS II) σε περιφερειακό επίπεδο (NUTS III)[Η χωρική κατηγορία NUTS II είναι για το κράτος – μέλος και η NUTS III για το Περιφερειακό Επίπεδο.].
- Συμβολή στην προβολή και δημοσιοποίηση της ύπαρξης και της σημασίας των Περιφερειακών Σχεδίων Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή στο ευρύ κοινό, γεγονός που δεν είναι ευρέως γνωστό, παρ' όλο που έχουν περάσει ήδη πάνω από 4 χρόνια σχεδιασμού και εμπλοκής των Περιφερειών.
- Εντοπισμός της ανάγκης ενεργού συμμετοχής χαμηλότερων επιπέδων διοίκησης, δήμων, δρώντων, φορέων και του τοπικού πληθυσμού στα Περιφερειακά Σχέδια, πέρα από την απλή ενημέρωσή τους που υλοποιούν τα ΠεΣΠΚΑ.
- Διεξαγωγή συμπερασμάτων χρήσιμων για όλα τα επίπεδα (ΕΕ, Εθνικό, Περιφερειακό, τοπικό).
- Κριτική θεώρηση των εννοιών «προσαρμογή» και «ανθεκτικότητα» στο Σχεδιασμό για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής, ως συμβολή στον προβληματισμό της ΕΕ.

Το Πράσινο Ινστιτούτο επέλεξε 4 Περιφέρειες για να εξετάσει τα αποτελέσματα αυτής της Στρατηγικής σε τέσσερις εκδηλώσεις με τα εξής κριτήρια:

- Την μεγαλύτερη δυνατή κάλυψη της κλιματικής ποικιλομορφίας της Χώρας
- Τη μεγάλη γεωγραφική διαφοροποίηση (πεδινές, ημιορεινές, ορεινές περιοχές, νησιωτικότητα, σύμφωνα με την πολιτική της ΕΕ για τις μειονεκτικές περιοχές)
- Τις ιδιαιτερότητες (εκτός από τις κλιματικές, τις παραγωγικές, αναπτυξιακές, τεχνολογικές κλπ).

1. Η πρώτη εκδήλωση (Βόρειο Αιγαίο) επικεντρώθηκε στις νησιωτικές συνθήκες, στην αναβάθμιση και τη διάβρωση-ερημοποίηση αλλά και στη σημασία των τοπικών ποιοτικών προϊόντων.
2. Η δεύτερη εκδήλωση (Κεντρική Μακεδονία) επικεντρώθηκε στη διαχείριση των ποτάμιων συστημάτων, στην αναδιάρθρω-

3 The NUTS II spatial category is for the Member State and NUTS III for the regional level.

ση της γεωργίας σε κυρίως πεδινές συνθήκες, στην υφαλμύρωση των υπόγειων νερών αλλά και στον ιδιαίτερο ρόλο της αγροδασοπονίας.

3. Η τρίτη εκδήλωση (Θεσσαλία) επικεντρώθηκε στις κατάλληλες προσαρμογές για την αντιμετώπιση της ερημοποίησης και στη σημασία της υδατικής ισορροπίας σε κάθε λεκάνη απορροής ως επαρκές μέτρο προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή.
4. Η τέταρτη εκδήλωση (Δυτική Ελλάδα) επικεντρώθηκε στη σημασία των κατάλληλων προσαρμογών για την πρόληψη των πλημμυρών και της διάβρωσης των ακτών και της σωστής διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών.

Εικόνα 2.
Κλιματικές ζώνες της
Ελλάδας

24 αναγνωρισμένοι επιστήμονες όλων των επιπέδων από το ευρωπαϊκό μέχρι το τοπικό, εμπειρογνώμονες, ακαδημαϊκοί, αξιωματούχοι της ΕΕ, Περιφερειακές αρχές σχεδιασμού, ΜΚΟ, ακτιβιστές, Περιφερειακοί σύμβουλοι και ενδιαφερόμενοι φορείς, συμμετείχαν σε τουλάχιστον μία από τις τέσσερις εκδηλώσεις, εξέτασαν λεπτομερώς τα Περιφερειακά Σχέδια για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή της κάθε Περιφέρειας και συμμετείχαν στα στρογγυλά τραπέζια στο τέλος κάθε εκδήλωσης. Το σύνολο ωρών ήταν 14 και οι εισηγητές συμμετείχαν σε όλη τη διάρκεια της κάθε εκδήλωσης (3:30 ώρες).

Λίστα συμμετεχόντων

(σε παρένθεση
ο αριθμός των
εκδηλώσεων που
συμμετείχαν)

1. **Παναγιώτης Πανάγος**, JRC-Research Officer στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (3)
2. **Σταύρος Σολωμός**, Ερευνητής 3, Κέντρο Ερευνών Φυσικής και Κλιματολογίας της Ατμόσφαιρας, Ακαδημία Αθηνών, Δ/ντής Χρήστος Ζερεφός, Εθνικός Εκπρόσωπος για την Κλιματική Αλλαγή (4)
3. **Μιχάλης Μπάκας**, Περιβαλλοντολόγος, MDE Environ. Πολιτικής και Διαχείρισης, πρώην Περιφερειακός Σύμβουλος Βορείου Αιγαίου, εκπρόσωπος στο EGP για θέματα μετανάστευσης (1)
4. **Ελένη Μπριασούλη-Καπετανάκη**, ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Πρόεδρος της Εθν. Επιτρ. Καταππολέμησης της Ερημοποίησης (1)
5. **Γιώργος Πλακωτάρης**, Περιφερειακή Διεύθυνση Διαχείρισης Βορείου Αιγαίου (1)
6. **Θεοδώρα Πετανίδου**, Καθηγήτρια, Τμήμα Γεωγραφίας, Εργαστήριο Βιογεωγραφίας & Οικολογίας, μεσογειακή οικογεωγραφία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου (1)
7. **Αθανάσιος Κίζος**, Καθηγητής στη «Γεωγραφία της Υπαίθρου», Πρόεδρος στο Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου (1)
8. **Φίλιππος Γκανούλης**, μελετητής, υλοποίηση Ελληνικών και Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων, Περιφερειακός Σύμβουλος Κεντρικής Μακεδονίας (1)
9. **Αργύρης Γκινούδης**, κτηνίατρος, ακτιβιστής συντονιστής EGAT (1)
10. **Ηλίας Γιαννίρης**, πρώην επιστ. Συνεργάτης σε ευρωβουλευτή (Αλ. Αλαβάνος), καθηγητής του Πολυτεχνείου Κρήτης, πρώην Περιφερειακός Σύμβουλος Βορείου Αιγαίου, Πρόεδρος του Πράσινου Ινστιτούτου (4)
11. **Δημοσθένης Σαρηγιάννης**, Καθηγητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Χημικών Μηχανικών – Μηχανικών Περιβάλλοντος, Ινστιτούτο Προηγμένων Σπουδών IUSS - Παβία 27100, Ιταλία, Κοινό Κέντρο Ερευνών της ΕΕ (2000-2009) (1)
12. **Ξενοφών Ζήσης**, περιφερειακός ακτιβιστής Κεντρικής Μακεδονίας, ειδικός ενεργειακών συστημάτων, συγγραφέας (1)
13. **Νίκος Πουτσιάκας**, Κοινωνιολόγος, 2 μεταπτυχιακά, μέλος δικτύου πράσινων δήμων, πρώην Περιφερειακός Σύμβουλος Θεσσαλίας (1)

- 14. Νικήτας Μυλόπουλος**, Καθηγητής, Διευθυντής Εργαστηρίου Υδρολογίας και Υδάτινων Πόρων, Τμήμα Πόρων Πολιτικού Μηχανικού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ειδικός εμπειρογνώμονας , λειψυδρία σε συνθήκες κλιματικής αλλαγής, ακραία φαινόμενα και κλιματική αλλαγή, μέλος EWRA, IWRA, IAHR, IAHS (1)
- 15. Αντώνης Σκουλούδης**, Επίκουρος Καθηγητής, , Κέντρο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Στρατηγικής Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου (1)
- 16. Κωνσταντίνος Βλαχόπουλος**, Περιβαλλοντολόγος, MSc, Υποψήφιος Διδάκτωρ Πληθυσμιακής Οικολογίας Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (1)
- 17. Αργυρόπουλος Ζήσης**, μελετητής Χημικός – Περιβαλλοντολόγος, συγγραφέας του βιβλίου «Κλιματική Αλλαγή: Προετοιμάζοντας τη Θεσσαλία» (1)
- 18. Βούρος Παναγιώτης**, Περιβαλλοντολόγος, Περιφερειακός Διευθυντής Θεσσαλίας, πρώην επιστημονικός συνεργάτης του ευρωβουλευτή κ. Κρίτωνα Αρσένη (1)
- 19. Κυριάκος Γαλάνης**, Περιφερειακός Σύμβουλος Δυτικής Ελλάδας, Πρώην N.I.C. στην εταιρεία UN Peace Keeping Operation (1)
- 20. Ρήγας Τσιακίρης**, Διδάκτωρ δασολόγος, ειδικός στην αειφορική διαχείριση του αγροτικού μεσογειακού τοπίου και περιοχών του Ευρωπαϊκού δικτύου Φύση 2000 (4)
- 21. Αντώνης Σακαλής**, Περιβαλλοντολόγος MSc, Ερευνητής ENVIROPLAN A.E., Σύμβουλος Περιβάλλοντος, Κλιματικής Αλλαγής και Διαχείρισης Απορριμμάτων, μέλος του International Solid Waste Association (ISWA) (1)
- 22. Κώστας Παπακωνσταντίνου**, οικολόγος ακτιβιστής μέσω των περιβαλλοντικών οργανώσεων, της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της πολιτικής οικολογίας πρώην Περιφερειακός Σύμβουλος Δυτικής Ελλάδας (1)
- 23. Βασίλης Αϊβαλής**, Πρόεδρος Τεχνικού Επιμελητηρίου Δυτικής Ελλάδας, αναπληρωτής διευθυντής της Διαχειριστικής Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων για τη Δυτική Ελλάδα, την Πελοπόννησο, την Ήπειρο και τα Ιόνια νησιά (1)
- 24. Γιώργος Κανέλλης**, εκπαιδευτικός, ακτιβιστής Οικολογική Κίνηση Πατρών, πρώην Περιφερειακός Σύμβουλος Δυτικής Ελλάδας (1)

ΣΤΙΣ εκδηλώσεις:

- Παρουσιάστηκε το ευρωπαϊκό πλαίσιο για τα Σχέδια Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή, οι αναμενόμενες κλιματικές μεταβολές σε κάθε Περιφέρεια για τις επόμενες δεκαετίες και τεκμηριώθηκε η ανάγκη για νέα έγκυρα δεδομένα και νέες προσεγγίσεις, περισσότερο απαιτητικές που να ξεπερνούν το σημερινό πλαίσιο σχεδιασμού μέσα στο οποίο σχεδιάστηκαν και υλοποιούνται τα ΠεΣΠΚΑ.
- Τέθηκε η δεσμευτική σημασία που πρέπει να έχει ο χωρικός σχεδιασμός για την καταπολέμηση της υποβάθμισης της γης και της ερημοποίησης.
- Επισημάνθηκε ότι το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης δεν είναι ενεργό και δεν μπορεί να κάνει εξειδίκευση ανά Περιφέρεια ώστε να καθοριστούν τα κατάλληλα μέτρα εφαρμογής.
- Υπογραμμίστηκε η αξία της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) της ΕΕ στη διατήρηση της γης σε καλή αγροτική, κτηνοτροφική και περιβαλλοντική κατάσταση είτε είναι ιδιωτική είτε δημόσια-κοινόχρηστη. Τα ΠεΣΠΚΑ θα πρέπει να υλοποιούν την ΚΑΠ να περιλαμβάνουν μέτρα για τα εδάφη, γιατί αποτελούν οριζόντιο θέμα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Θα πρέπει να υπάρχουν ειδικά μέτρα στα ΠεΣΠΚΑ αντιμετώπισης συγκεκριμένα της διάβρωσης των εδαφών, αφού ο ρυθμός της διάβρωσης κατά μέσο όρο είναι διπλάσιος του ρυθμού σχηματισμού των εδαφών.
- Αναγνωρίστηκε ότι το πρόβλημα της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής είναι πολύπλοκο, πολυδιάστατο, πολυ-επίπεδο και δεν θα πρέπει να αποτελεί μια τυπική υποχρέωση – διεκπεραίωση μέσα σε συνθήκες πλημμελούς παρακολούθησης και έλλειψης χρόνου, δεδομένων, τεχνογνωσίας και προσώπων.
- Αναγνωρίστηκε η ανάγκη ενός δυναμικού σχεδιασμού, μέσα από αναθεωρήσεις και αναδράσεις ώστε τα ΠεΣΠΚΑ να αντιμετωπίζουν συνδυαστικά τις διάφορες πλευρές της κλιματικής αλλαγής, συμπεριλαμβάνοντας ενεργά και τους τοπικούς δρώντες, ώστε να προσαρμόζονται κατάλληλα τα μέτρα υλοποίησης.
- Επισημάνθηκε ότι οι στόχοι της στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα το 2030 της ΕΕ, που υπογραμμίζουν την αποτελεσματική προστασία των προστατευόμενων περιοχών, την ανάγκη υλοποίησης του στόχου της φύτευσης 3 δισεκατομμυρίων δέντρων στην ΕΕ, την αύξηση της οργανικής γεωργίας και τη μείωση των χημικών και εντομοκτόνων, θα πρέπει να εξειδικεύονται σε αντίστοιχα μέτρα στα ΠεΣΠΚΑ. Επισημάνθηκε ιδιαίτερα ο ρόλος των αναδασώσεων, της δασοπονίας και ειδικά οι δυνατότητες της αγροδασοπονίας στον αγώνα αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής.

- Υπογραμμίστηκε η ανάγκη καθορισμού εξειδικευμένων μέτρων προσαρμογής σε ημιορεινά εδάφη μέτριας ή χαμηλής παραγωγικότητας, σύμφωνα με τις προδιαγραφές των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της ΕΕ, ιδίως για το Βόρειο Αιγαίο, αλλά και ημιορεινές περιοχές της Κεντρικής Μακεδονίας (Χαλκιδική), της Θεσσαλίας και της Δυτικής Ελλάδας, με στόχους τη διατήρηση των αναβαθμίδων, την κατάλληλη διαχείριση υδάτων, την ανάγκη άμεσης επέμβασης σε καμένα δάση μετά από πυρκαγιές (αντιδιαβρωτικά μέτρα, αποκατάσταση με κατάλληλα είδη), την έμφαση σε αγροδοασικά συστήματα και τη σύνδεση ενισχύσεων στους αγρότες με μέτρα προστασίας εδάφους και δέσμευσης άνθρακα.
- Υπογραμμίστηκε η ανάγκη για διαφορετικό σχεδιασμό που να περιλαμβάνει και την πρόληψη και όχι εκ των υστέρων παροχή πολιτικής προστασίας. Αναφέρθηκε το Παράδειγμα της πρόβλεψης για λεκάνες εκτόνωσης των πλημμυρικών φαινομένων αντί για στένεμα της κοίτης των ρεμάτων και των ποταμών, όπως συμβαίνει σήμερα (βλέπε Παράρτημα 1).
- Επισημάνθηκε ότι τα ΠεΣΚΠΑ θα έπρεπε να βασίζονται κατά προτεραιότητα στην αύξηση της ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή με τον προσδιορισμό και τη χωροθέτηση των παραγωγικών αναδασώσεων, των φραγμάτων ανάσχεσης του νερού, των αγροδοασικών συστημάτων και τον προσδιορισμό των απαιτούμενων χιλιομέτρων συντήρησης των αναβαθμών που απαιτείται να είναι λειτουργικοί (δηλαδή καλλιεργούμενοι κατά προτίμηση και με δενδρώδη είδη), μέτρα που αυξάνουν την ανθεκτικότητα για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής σε τομείς όπως η μείωση των πλημμυρών, η ξηρασία και η υφαλμύρωση, ενώ ταυτόχρονα συμβάλουν στη αύξηση της τοπικής παραγωγικής βάσης. Επίσης προτεραιότητα θα έπρεπε να αποτελεί όχι απλά η ενημέρωση των πολιτών και των τοπικών φορέων και δρώντων αλλά η στήριξη στη συμμετοχή των τοπικών φορέων και της κοινωνίας των πολιτών για ορθές περιβαλλοντικές πρακτικές σε τοπικό επίπεδο (βλέπε Παράρτημα 2).
- Διατυπώθηκε η ανάγκη αλλαγής της θεώρησης και των προτεραιοτήτων που υπάρχουν και η ουσιαστική αναθεώρηση των ΠεΣΠΚΑ. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει η ίδια η ΕΕ να συνυπολογίσει τα ευρήματα του αυτού του έργου του GEF.
- Επισημάνθηκε η αξία της ορθολογικής δόμησης των οικισμών στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής στο δομημένο περιβάλλον και η μέριμνα που πρέπει να υπάρχει ώστε οι σχεδιασμοί να μην μένουν σε επίπεδο των τυπικών περιφερειακών εργολαβιών αλλά να υλοποιούν μέτρα σε τοπικό επίπεδο, με τη συμμετοχή των ίδιων των φορέων, των οικονομικών συντελεστών και των πολιτών.

Κορυφαίες επισημάνσεις που συνηγορούν στην αναθεώρηση των ΠΕΣΠΚΑ

Εικόνα 3.

Διαφάνεια από την παρουσίαση του εμπειρογνώμονα της ΕΕ Πάνου Πανάγου

1. Η αξία των εδαφών ως νέας πολιτικής της ΕΕ

2. Η αξία της Περιφερειακής διευθέτησης των ισοζυγίων προσφοράς και ζήτησης του νερού στις υδρολογικές λεκάνες και τα υδατικά διαμερίσματα της χώρας

Εικόνα 4.

Διαφάνεια από την παρουσίαση του καθηγητή Νικήτα Μυλόπουλου

Ο αδιέξοδος δρόμος της μεγέθυνσης της κατανάλωσης, και της αναζήτησης διαρκώς νέων υδατικών πόρων, οφείλει να δώσει σήμερα τη θέση του στην επίτευξη της ισορροπίας μεταξύ προσφοράς και ζήτησης του νερού, με τη διατήρηση των υδροβόρων δραστηριοτήτων σε επίπεδα ανάλογα των φυσικών διαθεσίμων.

Η λύση με άλλα λόγια δεν θα έρθει με τον σχεδιασμό μεγάλων έργων εκτροπής ποταμών ή μεταφοράς νερού από μακριά, αλλά με τη **συντονισμένη παρέμβαση και την προσαρμογή της «ανάπτυξης» στη φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων.**

3. Η αξία των αναβαθμιδών ως πράσινη υποδομή

Συμπέρασμα – Δράσεις με προτεραιότητα για το Β. Αιγαίο

Λειτουργική αποκατάσταση αναβαθμιδών (πράσινη υποδομή και όχι μόνο) που λύνουν προβλήματα:

- Διαχείρισης νερού (διάβρωσης – πλημμυρών, ξηρασίας)
- Επισιτισμού (σημαντικό, ολοένα και περισσότερο)
- Βιοποικιλότητας !

Συμβουλές:

- Λειτουργική αποκατάσταση
- Επιστάσια γης
- Ενίσχυση δενδρωδών καλλιιεργειών

4. Η αξία που έχουν οι Οργανισμοί Επιστασίας Γης για την υλοποίηση της νέας ΚΑΠ

Δράσεις-κλειδιά για την επίτευξη των στόχων

- Σύσταση Οργανισμού Επιστασίας Γης
- Καλλιέργεια & παραγωγή **κλιματικά-έξυπνων προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία**, με συμμετοχή ντόπιων αγροτών και για επίτευξη της βιωσιμότητας & συνέχισης του εγχειρήματος
- Δημιουργία **ετικέτας πιστοποίησης** για προϊόντα αναβαθμιδών παραγμένα με κλιματικά έξυπνες πρακτικές
- Επικοινωνία με **τοπικές ομάδες άλλων νησιών του Αιγαίου** για επέκταση της βιώσιμης βιώσιμης προσέγγισης

Εικόνα 6.
 Διαφάνεια από την παρουσίαση της καθηγήτριας Θεοδώρας Πετανίδου

5. Η αξία της ιεράρχησης των πολλών σχεδιασμών με κριτήρια

Απαιτήσεις & προκλήσεις χωρικού/χωροταξικού σχεδιασμού για την καταπολέμηση της υποβάθμισης της γης

Ορισμός του αντικειμένου του σχεδιασμού και στοχοθεσία

Στόχοι του σχεδιασμού
 Απορρέουν από τον ορισμό του αντικειμένου...
 Διαμορφώνονται είτε κεντρικά, ή/και συμμετοχικά
 Περιλαμβάνονται γενικοί εθνικοί στόχοι και διεθνείς υποχρεώσεις
 Προτεραιότητες και αντισταθμίσεις μεταξύ στόχων
Στρατηγικοί στόχοι: Τυπική υποχρέωση ή/και 'παράδοση';

Κρίσιμες επιρροές στη στοχοθεσία
Κοινό όραμα για την περιοχή; Κοινές επιδιώξεις;
 Συγκρούσεις απόψεων και επιδιώξεων;
 Προωθείται κυρίαρχη άποψη για το αναπτυξιακό μέλλον, συνεπώς, και για τις χρήσεις γης της περιοχής;

Οι προκλήσεις του χωρικού/χωροταξικού σχεδιασμού για την καταπολέμηση της υποβάθμισης της γης και της εφαρμογής της είναι: Ελένη Καλλιέργειας, Μ. Παπακούλη, Ορ. Καλλιέργειας, Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Δυτ. Αιγ.

Εικόνα 7.
 Διαφάνεια από την εισήγηση της καθηγήτριας Ελένης Μπριασούλη

6. Η αξία των δασών και των αναδασώσεων στη νέα ΚΑΠ και κριτική για την κατανομή των δράσεων των ΠεΣΠΚΑ.

✓ Η κλιματική αλλαγή χρειάζεται ενέργειες: Ας πάμε κατευθείαν στις δράσεις!

ΤΟΜΕΑΣ	ΔΡΑΣΕΙΣ ΜΕΤΡΩΝ	ΒΙΩΣΙΜΟ ΣΑΛΑ ΜΕΤΡΩ	ΚΑΤΑΒΟΛΗ ΚΟΣΤΟΥΣ
ΟΡΓΑΝΙΑ ΜΕΤΡΑ		9.900.000,00	4,14%
ΕΡΓΑ	26	26.550.000,00	10,7%
ΔΑΦ	7	4.300.000,00	1,76%
ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΕΙΣ ΚΤΑΦΟΡΩΝ	4	2.400.000,00	0,97%
ΒΙΟΠΟΝΕΥΣΗ - ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ	16	9.350.000,00	3,79%
ΑΓΝΕΙΑ - ΚΑΤΑΚΑΛΥΨΗ	12	9.990.000,00	4,04%
ΕΛΑΙΩΝΑ ΠΟΡΟΙ	17	33.200.000,00	13,22%
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΠΙΝΑΚΙ	12	25.750.000,00	10,34%
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	13	45.700.000,00	18,47%
ΜΙΚΡΟΚΟΜΟΤΕΣ ΤΕΡΡΑΖΩΝ	3	150.000,00	0,06%
ΦΕΡΩΝΕΣ ΤΟΡΦΩΣΕΙΣ	11	3.900.000,00	1,57%
ΔΡΗΚΗ (ΝΕΡΤΣΙΕΣ)	9	5.430.000,00	2,18%
ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ	6	15.550.000,00	6,09%
ΥΔΕΙΣ	8	400.000,00	0,16%
ΔΟΜΗΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	14	6.900.000,00	2,77%
ΠΟΝΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΡΟΠΟΝΙΑ	8	1.375.000,00	0,55%
ΣΥΝΟΛΟ	165	193.095.000,00	76,8%

✓ Πρωτογενής τομέας 20%
 4 Εθνικά Πάρκα, 34+7 Ν. 200
 ✓ Τεχνικά έργα ~100 εκαστ. σε ποτάμια, ακτές, υδατινούς πόρους

Σημείωση:
 Τομέας Μολυβιάτη = 215 εκαστ. Ευρώ!

Εικόνα 8.
 Διαφάνεια από την εισήγηση του Δρ δασολόγου Ρήγα Τσιακίρη - Ανάλυση των χρηματοδοτήσεων του ΠεΣΠΚΑ Δυτικής Ελλάδας και κριτική στη χαμηλή χρηματοδότηση των δασών και των αναδασωτέων εκτάσεων-.

Για παράδειγμα, το ΠεΣΠΚΑ Δυτικής Ελλάδας για τα δάση προϋπολογίζει μόλις το 2,3% και για τις αναδασωτέες εκτάσεις μόλις το 1,4% (7.000.000 €) ενώ για τεχνικά έργα που σχετίζονται με υδάτινους πόρους, αντιπλημμυρικά έργα σε ποτάμια και παράκτιες χρήσεις προϋπολογίζει το 54% (πάνω από 100.000.000 €).

Ένας σημαντικός παράγοντας που δεν διευκολύνει την υιοθέτηση έργων αγροδασολογίας και αύξηση των δέντρων αποτελεί η μη ενεργοποίηση από τις εθνικές πολιτικές του υπομέτρου 8.2. του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης σε όλες τις προγραμματικές περιόδους μεταξύ 2007-2027 για την εγκατάσταση και συντήρηση γεωργοδασικών συστημάτων, που θεωρείται ως επιτακτικό και αναγκαίο μέτρο για την ποιοτική αναμόρφωση της υπαίθρου (Άρθρο 23 του Ευρ.Καν. 1305/2013).

Εικόνα 9.

Η ενεργοποίηση του υπομέτρου 8.2. της ΚΑΠ σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες

7. Η αξία της ύπαρξης μέτρων για την ενεργό συμμετοχή των ίδιων των παραγωγών, των πολιτών, των δρώντων.

Τι μπορούμε να κάνουμε;;;;;

Τι μπορούμε να κάνουμε στον αγρό μας ή στην περιοχή μας;

- Να αλλάξουμε καλλιέργεια...
- Να προσαρμόσουμε πρακτικές για να μειώσουμε το στρες σε φυτά και καρπούς (και από εχθρούς)
- Να χρησιμοποιήσουμε τεχνολογία για παρακολούθηση και αύξηση αποτελεσματικότητας πρακτικών και επεμβάσεων (ψεκασμών, λιπάνσεων, κτλ.)

Η φύση είναι ή μπορεί να είναι σύμμαχος

Εικόνα 10.

Διαφάνεια από την εισήγηση του Καθηγητή Αθανάσιου Κίζου

Συμπεράσματα

- Τα ΠεΣΚΠΑ είναι ένας απαραίτητος Οδικός Χάρτης που υλοποιεί σε Περιφερειακό επίπεδο την πολιτική της ΕΕ. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι έχουν ήδη ολοκληρωθεί οι σχετικές μελέτες «βάσης».
- Τα ΠεΣΚΠΑ, εφαρμόζοντας τις προδιαγραφές της ΕΕ και την ελληνική τους μεταφορά, στο αναλυτικό πρώτο μέρος, κάνουν εκτεταμένη αναφορά σε αναδασώσεις, σε έργα διαχείρισης υδάτων (επιφανειακών και υπόγειων), επισημαίνουν την ανάγκη για καλύτερη διαχείριση αρδευτικών δικτύων και νερού άρδευσης αλλά και στην ανάγκη περιορισμού άρδευσης σε σχέση με την επιλογή κατάλληλων καλλιεργειών. Επίσης, αναφέρονται στην ανάγκη για την αποκατάσταση και προστασία περιοχών με κίνδυνο υφαλμύρωσης, σε φράγματα εκτόνωσης πλημμυρών, σε μικρά φράγματα ανάσχεσης των νερών και σε Οικολογικούς Διαδρόμους.
- Οι αναφορές αυτές του αναλυτικού μέρους των ΠεΣΠΚΑ δεν συνοδεύονται με τα αντίστοιχα μέτρα. Υπάρχει μεγάλη αναντιστοιχία μεταξύ των εκτιμήσεων και των προβλέψεων στο αναλυτικό μέρος ενός ΠεΣΠΚΑ και των μέτρων που θα έπρεπε να συνεπάγεται το συνθετικό μέρος, με αποτέλεσμα να μην παράγονται τα αποτελέσματα που αναμένονται από τις πολιτικές της ΕΕ. Ένα τέτοιο παράδειγμα για τα κατάλληλα έργα που απαιτούνται για την αντιμετώπιση πλημμυρών παρουσιάζεται στο Παράρτημα 1. Τελικά τα ΠεΣΠΚΑ δίνουν μεγάλη έμφαση σε μέτρα για π.χ. μεγάλα έργα στεγανών λιμνοδεξαμενών που είχαν δρομολογηθεί σε προηγούμενες περιόδους, τα οποία δεν εμπλουτίζουν τον υπόγειο υδροφόρο, έχουν μεγάλες εξατμίσεις και πιθανόν οι λιμνοδεξαμενές να είναι άδειες την εποχή που χρειάζεται άρδευση, όπως έχει συμβεί σε αρκετά παρόμοια έργα που έχουν υλοποιηθεί κατά το παρελθόν. Επίσης, δίνουν μεγάλη έμφαση σε λίγα μεγάλα στεγανά φράγματα που κοστίζουν πάρα πολύ σε σχέση με τα οφέλη, αντί για πολλά μικρά φράγματα ανάσχεσης που εμπλουτίζουν τον υδροφόρο ορίζοντα, διατηρούν τη βιοποικιλότητα, διευκολύνουν την αναβλάστηση των γύρω εκτάσεων και μειώνουν το ρίσκο σε περίπτωση καταστροφής φράγματος. Στο παρελθόν παρόμοιοι σχεδιασμοί έχουν δημιουργήσει σημαντικά σημεία τριβής μεταξύ της Ελλάδας και της ΕΕ όπως για την Εκτροπή των νερών του Αχελώου από την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, το φράγμα «Τσικνιά» στη Λέσβο, το φράγμα «της κόρης το γεφύρι» και το Φράγμα του Κατράρη στη Χίο, το παλιό μεγάλο φράγμα στη λίμνη Πηνειού στην Δυτική Ελλάδα (Πελοπόννησο). Η υλοποίηση των ΠεΣΠΚΑ δεν αποκλείει, και καταλήγει να προτείνει τέτοιου είδους χρηματοδοτήσεις παρόμοιων έργων, που είχαν στο παρελθόν αρνητικό περιβαλλοντικό αποτύπωμα.
- Ο τρόπος με τον οποίο τα ΠεΣΠΚΑ προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τεχνοκρατικά το πρόβλημα της Κλιματικής Αλλαγής με το

να προσθέτουν περισσότερη καινοτομία και τεχνολογία για να λύσουν το πρόβλημα, ελπίζοντας ότι μπορούν να επιδιορθώσουν τόσο τη γη όσο και το κλίμα, είναι σαν να αντιμετωπίζουν το πρόβλημα σαν μηχανή με «χαλασμένο» θερμοστάτη και όχι για ένα σύνθετο και πολύπλοκο ζήτημα, όπως πραγματικά είναι.

- Σχετικό με το παραπάνω είναι ότι τα ΠεΣΠΚΑ, ως σχέδια Προσαρμογής, δεν στοχεύουν όσο θα έπρεπε στις οικοσυστημικές λύσεις αλλά, αντίθετα, αντιμετωπίζουν τα οικοσυστήματα ως απειλούμενα που υφίστανται τις επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής και θα πρέπει να διατηρηθούν. Δεν αντιμετωπίζονται ως λειτουργικά στην ενίσχυση των οικοσυστημάτων (δάση, υγράτοποι, ακτές κ.λπ.) ως μέσα προστασίας από τις κλιματικές αλλαγές – κάτι που θα άλλαζε την προτεραιότητα τέτοιων δράσεων.
- Με την ίδια λογική, οι ενδιαφερόμενοι φορείς και πολίτες σε όλα τα ΠεΣΠΚΑ, πολίτες αγρότες, κτηνοτρόφοι, επιχειρήσεις, δήμοι θεωρούνται ως αποδέκτες ενημέρωσης των επιπτώσεων και των μέτρων προσαρμογής, ως θιασώτες, που θα πρέπει να προσαρμοστούν στα προτεινόμενα μέτρα τεχνικού χαρακτήρα του κάθε ΠεΣΠΚΑ. Αντίθετα, είναι γνωστό και από προσεγγίσεις της ΕΕ, όπως η νέα Πράσινη Συμφωνία, ότι για να έχουν αποτελεσματικότητα τα μέτρα θα πρέπει να έχουν ως προσανατολισμό και να προβλέπουν την παράλληλη ενεργή συμμετοχή των δρώντων πολιτών (actors) σε τοπικές δράσεις και έργα που να αφορούν όλες τις πλευρές της τοπικής διαχείρισης της Κλιματικής Αλλαγής που να αυξάνουν την ανθεκτικότητα και/η να περιορίζουν τις επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής και όχι απλά να είναι μέτρα «τεχνικής» Προσαρμογής. Ένα παράδειγμα παρουσιάζεται στο Παράρτημα 2.
- Μια τέτοια παράλληλη θεώρηση θα οδηγούσε σε ένα σχέδιο αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, και όχι απλά Προσαρμογής, και θα περιλάμβανε π.χ. ποσοτικοποιημένα μέτρα για:
  - Αειφορική χρήση των δασών και δασικών εκτάσεων με μείωση της καύσιμης ύλης τους (συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην παραγωγή γεωργοκτηνοτροφικών και δασικών και μη ξυλωδών δασικών προϊόντων)
  - Στοχευμένες αναδασώσεις με κατάλληλα προσαρμοσμένα τοπικά είδη που μπορούν να παράγουν ταυτόχρονα δασικά και μη ξυλώδη δασικά προϊόντα
  - Αλλαγή συστημάτων άρδευσης ώστε να είναι περισσότερο αποδοτικά
  - Αποκατάσταση αναβαθμίδων και δημιουργία φραγμάτων ανάσχεσης
  - Δράσεις τοπικής διαχείρισης των χρήσεων γης.
- Μια τέτοια παράλληλη θεώρηση θα είχε μετρήσιμα κοστολογημένα αποτελέσματα και εκτίμηση των αναμενόμενων αποτελεσμάτων περιορισμού της κλιματικής αλλαγής. Θα κατέληγε

σε πρακτικά μέτρα και μετρήσιμα αποτελέσματα όπως «τόσες εκτάσεις κατάλληλες για αναδάσωση», «τόσα χιλιόμετρα αποκατάστασης αναβαθμίδων», «τόσα ξερολιθικά μικρά φράγματα στα ανάντι των ρεμάτων για αποτροπή πλημμυρικών επιπτώσεων στα κατάντι» κλπ.

- Τέτοιες προτάσεις δεν υπάρχουν στα ΠεΣΠΚΑ, παρ' όλο που οι πολιτικές κατευθύνσεις της ΕΕ οδηγούν σε τέτοιες προτάσεις. Οι εκτιμήσεις για την αποτελεσματικότητά τους ως προς την Κλιματική Αλλαγή περιορίζεται σε εκτίμηση των προτεινόμενων μέτρων Προσαρμογής, που συχνά κάνουν αποδεκτούς οι ελεγκτικοί μηχανισμοί της ΕΕ. Δεν υπάρχουν και δεν ζητούνται εκτιμήσεις για την αποτελεσματικότητα μέτρων τοπικού επιπέδου που να αυξάνουν την ανθεκτικότητα περιοχών και να μετριάζουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και ακόμη περισσότερο. χωρίς να προβλέπεται να υπάρχει και ένα θετικό οικονομικό αποτύπωμα για τις τοπικές κοινωνίες.
- Με μια τέτοια ελλιπή προσέγγιση μπορούν να εντάσσονται μέτρα και έργα που πάντα περνούσαν από εγκρίσεις και τελικά γίνονταν σε περιφερειακό επίπεδο. Η σωρευτική επίδραση τέτοιων έργων φέρει ένα μέρος της ευθύνης για την μείωση της ανθεκτικότητας ολόκληρων περιοχών και για την αύξηση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.
- Η απουσία αποτελεσματικού μηχανισμού διαχείρισης των ΠεΣΠΚΑ (Παρακολούθηση – Επικαιροποιήσεις – Βελτιώσεις) μπορεί να προκαλεί απόκλιση μεταξύ σχεδιασμού και εφαρμογής, η οποία μπορεί να φτάνει μέχρι του σημείου η εφαρμογή ουσιαστικά αναιρεί τον αρχικό στρατηγικό σχεδιασμό. Για το σκοπό αυτό η ΕΕ έχει συστήσει το Mission Adaptation to Climate Change, που δημιουργήθηκε για να υποστηρίξει τουλάχιστον 150 ευρωπαϊκές περιφέρειες και κοινότητες ως προς την κλιματική Ανθεκτικότητα έως το 2030 (βλέπε Παράρτημα 4).
- Τα ΠεΣΠΚΑ υλοποιούν μια σειρά πολιτικών της ΕΕ που μεταφέρθηκαν στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο και σχεδιάστηκαν για στρατηγικές τομεακές δράσεις όπως ύδατα, ακτές, γεωργία, πολεοδομία χρησιμοποιώντας υπάρχοντες στρατηγικούς σχεδιασμούς όπως για τις λεκάνες απορροής, διαχείριση κινδύνων, χωροταξικά πλαίσια, τα ύδατα (των ΔΕΥΑ), και συγκεκριμένα μέτρα, δράσεις και έργα. Ωστόσο δεν υπάρχει σήμερα κριτήριο η διεργασίες ανάδρασης για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των μέτρων που λαμβάνονται σε σχέση με τους αρχικούς στόχους του κάθε ΠεΣΠΚΑ, ούτε πολυτομεακός συνδυασμός των δράσεων για αμοιβαία οφέλη (π.χ. γεωργία-κτηνοτροφία-ύδατα και δάση). Οι ενέργειες και δράσεις φαίνονται να είναι τελείως ξεκομμένες και αποσπασματικές. Η κουλτούρα του σχεδιασμού – εφαρμογής πρέπει να αλλάξει προκειμένου να μην πληρώνει η οικονομία και η κοινωνία πολλαπλάσια κόστη αργότερα αλλά να κάνει τις προσαρμογές που απαιτούνται σήμερα.

**Προσαρμογή
(adaptation),
ανθεκτικότητα⁵
(resilience),
μετριασμός
(mitigation):
Μια αυξανόμενη
ανάγκη
διευκρινίσεων
μεταξύ
προσαρμογής και
ανθεκτικότητας**

Η αρχική πολιτική της ΕΕ το 2013 (COM (2013) 216) αναφερόταν σε Προσαρμογή στις επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής. Αυτό καθόρισε τη μέχρι σήμερα πορεία των πολιτικών σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Με βάση την Προσαρμογή σχεδιάστηκαν τόσο το εθνικό όσο και τα Περιφερειακά Σχέδια στην Ελλάδα.

Αυτά σχεδιάστηκαν με κύριο άξονα την Προσαρμογή και όχι τη βελτίωση της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή. Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή μπορεί να σημαίνει περισσότερο πρόκριση νέων και περισσότερων και μεγαλύτερων τεχνικών έργων και τεχνικές λύσεις σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και Προσαρμογή τομέων, και λιγότερο βελτίωση της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή, κάτι που θα σήμαινε περισσότερη δράση σε τοπικό επίπεδο για τον μετριασμό των επιπτώσεων.

Παράδειγμα μετριασμού της επίπτωσης της Κλιματικής Αλλαγής είναι οι προτεινόμενες αναδασώσεις από ΟΗΕ και ΕΕ οι οποίες είναι πολύ ψηλά στην ατζέντα της αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής και θα μπορούσαν να σημαίνουν και βελτίωση της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή αν οδηγούν σε πιο ανθεκτικά τα αγροτικά και δασικά οικοσυστήματα. Αυτό τον επιμερισμό και εξειδίκευση των αναδασώσεων σε τοπικό επίπεδο θα έπρεπε να καθορίζει το κάθε Περιφερειακό σχέδιο. Ωστόσο, στα ΠεΣΠΚΑ που εξετάστηκαν οι προβλέψεις για δασώσεις και αγροδασικά συστήματα είναι πενιχρές, και προτεινόμενες ενδεικτικά, χωρίς συστηματική περιγραφή των περιοχών, και χωρίς εκτίμηση της αύξησης της Ανθεκτικότητας⁶.

Κάθε σχεδιασμός από τα πάνω προς τα κάτω ακολουθεί τη γνωστή πεπατημένη και οδηγεί σε πολιτικές που αύξησαν τις επιπτώσεις τη κλιματικής Αλλαγής και μείωσαν την Ανθεκτικότητα πολλών περιοχών. Αυτές οι επιπτώσεις σε τοπικό επίπεδο είναι σήμερα όλο και περισσότερο ορατές (βιομηχανικές καλλιέργειες, κατάρρευση αναβαθμιδών, εξαφάνιση υγροτοπικών εκτάσεων και ζωνών εκτόνωσης πλημμυρών και προστασίας από υφαλμύρωση, αστικοποίηση, αύξηση της τρωτότητας στην ύπαιθρο και στις αστικές περιοχές από τη διασπορά της εκτός σχεδίου δόμησης κλπ)

Σήμερα είναι περισσότερο αναγκαίο από ποτέ να συμπληρωθούν τα υπάρχοντα σχέδια αλλά και να δημιουργηθούν και σχέδια από κάτω προς τα πάνω ώστε να υπάρξει μια σταθερή βάση με τη συμμετοχή των φορέων, των stakeholders και των πολιτών που να οδηγεί σε μια αμφίδρομη σχέση, να τροφοδοτεί και να αναθεωρεί τα περιφερειακά σχέδια και το εθνικό σχέδιο, και να προσδιορίζει με μεγαλύτερη ακρίβεια τις δυνατότητες βελτίωσης της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή ώστε να μπορέσουν να εξειδικευτούν σωστά οι σχεδιασμοί σε τοπικό επίπεδο.

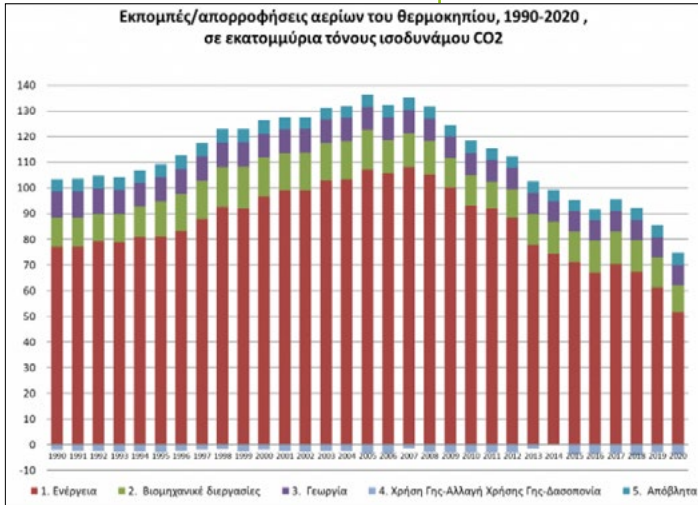
Ένα τέτοιο παραδειγματικό σχέδιο που θα έπρεπε να περιλαμβάνεται και να χρηματοδοτείται από το ΠεΣΠΚΑ Αττικής, αλλά δεν περιλαμβάνεται σε αυτό, παρουσιάζεται στο Παράρτημα 2.

5 Για τη σωστή χρήση του όρου βλέπε σημείωση 3

6 Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ των δράσεων του Πράσινου Ινστιτούτου το διάστημα 2020-2021 ήταν και η διοργάνωση άλλων 4 ημερίδων για τις παραγωγικές αναδασώσεις με σαφή συμπεράσματα και προτάσεις για παραγωγικές αναδασώσεις και αγροδασικά οικοσυστήματα, που διαβιβάστηκαν στο ΥΠΕΝ και στο ΥΠΑΑΤ και η έκδοση ενός βιβλίου με τίτλο «Παραγωγικές αναδασώσεις για ζωντανά αγροτικά τοπία».

Οι αδυναμίες σε εθνικό επίπεδο

Επισημάνθηκε ήδη ότι η αρχική πολιτική της ΕΕ το 2013 (COM (2013) 216) αναφερόταν σε Προσαρμογή και αυτό καθόρισε τη μέχρι σήμερα πορεία των πολιτικών σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Με βάση την Προσαρμογή σχεδιάστηκαν τόσο το εθνικό όσο και τα Περιφερειακά Σχέδια στην Ελλάδα.

Εικόνα 11.

Η εξέλιξη των εθνικών εκπομπών/ απορροφήσεων των αερίων του θερμοκηπίου.

Η αρνητική συνεισφορά επί τριάντα χρόνια της κατηγορίας «Χρήση Γης- Αλλαγή Χρήσης Γης- Δασοπονία» στις απορροφήσεις CO2 πρέπει να αντιστραφεί.

Επισημάνθηκε επίσης, σε εφαρμογή της ΚΑΠ, η μη ενεργοποίηση από τις εθνικές πολιτικές του υπομέτρου 8.2. του ΠΑΑ σε όλες τις προγραμματικές περιόδους μεταξύ 2007-2023 για την εγκατάσταση και συντήρηση νέων αγροδασικών συστημάτων, που να αυξήσουν το σημερινό υπαρκτό ποσοστό του 32% των σημερινών αγροδασικών εκτάσεων της χώρας μας. Η μη ενεργοποίηση του μέτρου αυτού αποτελεί παράγοντα που δεν διευκολύνει την υιοθέτηση έργων αγροδασοπονίας και σημαντική αύξηση των δέντρων παράλληλα με την αύξηση που μπορεί να γίνει με αναδασώσεις σε δημόσιες και δημοτικές εκτάσεις.

Τα στοιχεία που συνηγορούν στην προώθηση της αγροδασοπονίας και των αναδασώσεων είναι συντριπτικά για την Ελλάδα. Στο γράφημα του ΥΠΕΝ για τις απορροφήσεις αερίων του θερμοκηπίου κατά κατηγορία χρήσης η συμβολή της 4ης κατηγορίας «Χρήση Γης- Αλλαγή Χρήσης Γης- Δασοπονία» στις απορροφήσεις αερίων του θερμοκηπίου είναι συστηματικά αρνητική επί τριάντα χρόνια και μάλιστα αυξανόμενη⁷ αφού είναι κάτω από το μηδέν στο διαχρονικό άξονα του διαγράμματος. Αυτή η εικόνα πρέπει να αντιστραφεί και τα καταλληλότερα μέτρα είναι οι εκτεταμένες αναδασώσεις και η συμβολή της αγροδασοπονίας.

Θα πρέπει να οριστεί ως εθνικός στόχος και να επιμεριστεί με χρονοδιάγραμμα στα ΠεΣΠΚΑ, ο αριθμός και τα είδη των δέντρων που απαιτούνται για την αύξηση της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή.

Επισημάνθηκε ακόμη ότι η κουλτούρα του σχεδιασμού – εφαρμογής πρέπει να αλλάξει προκειμένου να μην πληρώνει η οικονομία και η κοινωνία πολλαπλάσια κόστη αργότερα αλλά να κάνει τις προσαρμογές που απαιτούνται σήμερα.

Τέλος επισημάνθηκε ότι τα μέτρα των ΠεΣΠΚΑ θα πρέπει να προσανατολιστούν και να προβλέπουν την παράλληλη ενεργή συμμετοχή των δρώντων πολιτών (actors) σε τοπικές δράσεις και έργα που να αφορούν πλευρές τοπικής διαχείρισης που να αυξάνουν την Ανθεκτικότητα, να τονώνουν τις τοπικές και περιφερειακές δραστηριότητες και να περιορίζουν τις επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής και όχι απλά να είναι μέτρα προσαρμογής με αμφισβητούμενα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες. Τα παραπάνω θα πρέπει να αποτελούν στοιχεία ελέγχου της εφαρμογής των πολιτικών της ΕΕ σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και να οδηγούν τουλάχιστον σε συστάσεις και σε επικλήσεις για ορθές πρακτικές.

⁷ (πηγή: <https://ypen.gov.gr/perivallon/klimatiki-allagi/ektheseis-kai-yfistameni-katastasi/>)

Οι αδυναμίες σε διεθνές επίπεδο

Η ανάγκη αλλαγής των προτεραιοτήτων του σχεδιασμού στην Ελλάδα, που συνηγορεί στην αναθεώρηση – αναπροσαρμογή των ΠεΣΠΚΑ θέτει το ερώτημα των παγκόσμιων εξελίξεων αλλά και στην ίδια την ΕΕ. Πώς αντιμετωπίζονται τα προβλήματα που προκύπτουν από την στενή οπτική της απλής Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή και πώς διευρύνονται οι πολιτικές ώστε να περιλάβουν ζητήματα σχεδιασμού για αύξηση της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή και του Περιορισμού των επιπτώσεων; Στο Παράρτημα 4 επιχειρείται μια τέτοια πρώτη διερεύνηση για την ΕΕ.

Global risks ranked by severity over the short and long term

Please estimate the likely impact (severity) of the following risks over a 2-year and 10-year period

Εικόνα 12.

Ιεράρχηση κατά σοβαρότητα των Παγκόσμιων Κινδύνων βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα- Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ 2023

8 World Economic Forum, Global Risks Report 2023 <https://www.weforum.org/reports/globalrisks-report-2023/>

Ενδιαφέρον έχει η εκτίμηση του World Economic Forum 2023⁸ σχετικά με την εκτίμηση της σοβαρότητας των παγκόσμιων κινδύνων σε 2 χρόνια και 10 χρόνια στους τομείς της Οικονομίας, της Κοινωνίας, της Γεωπολιτικής, του Περιβάλλοντος και της Τεχνολογίας. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 12, σε 10 χρόνια οι 6 κορυφαίοι παγκόσμιοι κίνδυνοι θα είναι όλοι περιβαλλοντικοί. Εδώ περιλαμβάνεται και η αναγκαστική μετανάστευση που κυρίως θα αφορά περιβαλλοντικούς πρόσφυγες.

Ιεράρχηση Παγκόσμιων κινδύνων σε 10 χρόνια (σε παρένθεση η ιεράρχηση σε 2 χρόνια).

1. Αποτυχία περιορισμού της κλιματικής αλλαγής (από 4ο)
2. Αποτυχία στην προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή (από 7ο)
3. Φυσικές καταστροφές και ακραία καιρικά γεγονότα (από 2ο)
4. Βιοποικιλότητα και κατάρρευση οικοσυστήματος (κάτω από τη 10η θέση)
5. Μεγάλης κλίμακας αναγκαστική μετανάστευση (από 10ο)
6. Κρίση φυσικών πόρων (από 9ο)

Το γεγονός ότι η Προσαρμογή και η Αποτυχία περιορισμού αποτελούν ξεχωριστές ενότητες υπονοεί ότι η Ανθεκτικότητα (αύξηση ή μείωση) σχετίζεται με την Αποτυχία περιορισμού, δηλαδή τη μείωση της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή. Αναφέρεται στη σελίδα 8 της έκθεσης:

«Οι κλιματικοί και περιβαλλοντικοί κίνδυνοι είναι το επίκεντρο στις αντιλήψεις για τους παγκόσμιους κινδύνους την επόμενη δεκαετία – και είναι οι κίνδυνοι για τους οποίους θεωρείται ότι είμαστε λιγότερο έτοιμοι. Λόγω της έλλειψης ολοκληρωμένης και συντονισμένης προόδου οι κλιματικοί στόχοι έχουν αποκαλύψει την απόκλιση μεταξύ του τι είναι επιστημονικά απαραίτητο για να επιτευχθεί η μηδενική επίπτωση και τι είναι πολιτικά εφικτό. Οι αυξανόμενες απαιτήσεις σε πόρους του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα από άλλους κρίσιμους τομείς θα μειώσουν την ταχύτητα και την κλίμακα του μετριασμού κατά τα επόμενα δύο χρόνια, παράλληλα με την ανεπαρκή πρόοδο προς την απαιτούμενη υποστήριξη προσαρμογής σε εκείνες τις κοινότητες και χώρες που όλο και περισσότερο θα επηρεάζονται από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.»

Είναι σαφής η διάκριση μεταξύ Προσαρμογής και Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή που κάνει το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ.

Επίλογος

Tο έργο του GEF 22-23 Regional Responses to Climate Change 2022, που υλοποίησε το Πράσινο Ινστιτούτο, οδηγεί σε ορισμένες προτάσεις πολιτικής που έχουν μεγάλη προσιθέμενη αξία στις πολιτικές αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής.

Μια πρώτη πρόταση πολιτικής είναι ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να προσανατολίσει την πολιτική αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής προς ένα μίγμα πολιτικών που να περιλαμβάνει την τόσο Προσαρμογή όσο και την Ανθεκτικότητα στην Κλιματική Αλλαγή. Η πρώτη δηλώνει μια παθητική αντιμετώπιση μετριασμού των επιπτώσεων της Κλιματικής Αλλαγής. Η δεύτερη δηλώνει μια ενεργητική αντιμετώπιση μετριασμού.

Μια δεύτερη πρόταση πολιτικής είναι ότι θα πρέπει, κατά την αξιολόγηση, η ΕΕ να εντοπίσει σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα κράτη μέλη που χρησιμοποιούν την πολιτική Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή για να δικαιολογήσουν χρηματοδοτήσεις μέτρων που περιλαμβάνουν κυρίως κατασκευαστικά έργα παρόμοια με αυτά του παρελθόντος, πολλά από τα οποία ευθύνονται για τη μείωση της ανθεκτικότητας σε πολλές περιοχές.

Μια τρίτη πρόταση πολιτικής είναι ότι η ΕΕ θα πρέπει να συγκροτήσει ένα δεσμευτικό πλαίσιο και σαφείς προδιαγραφές υλοποίησης των Σχεδίων αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής προκειμένου να αναθεωρηθούν οι υπάρχοντες σχεδιασμοί σε εθνικά και περιφερειακά επίπεδα σε όλη την ΕΕ, με κύρια κατεύθυνση το νέο μίγμα πολιτικών με μέτρα Προσαρμογής αλλά και αύξησης της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή.

Τέλος, γίνεται φανερό ότι οι σχεδιασμοί, όσο περισσότερο ξεκινούν από το τοπικό επίπεδο και από την προσπάθεια βελτίωσης της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή σε τοπικό επίπεδο, τόσο και πιο αποτελεσματικοί θα είναι στο μετριασμό της Κλιματικής Αλλαγής. Αντίστροφα, όσο παραμένουμε σε τομεακές λογικές καταμερισμού των δαπανών και σε σχεδιασμούς Προσαρμογής από τα πάνω προς τα κάτω τόσο και θα είναι λιγότερο αποτελεσματικοί αυτοί οι σχεδιασμοί στο μετριασμό της Κλιματικής Αλλαγής με ταυτόχρονη κατασπατάληση πολύτιμου χρόνου αλλά και πολύτιμων κονδυλίων που χρειάζονται για πολλές άλλες επείγουσες δράσεις, όπως η επισιτιστική ασφάλεια, η προστασία των δραστηριοτήτων και των πληθυσμών του πρωτογενούς τομέα, των υποδομών και των πολιτιστικών μνημείων καθώς και η αειφορική χρήση των φυσικών πόρων και η διατήρηση της βιοποικιλότητας στο νέο κλιματικό πλαίσιο.

Ο πολίτης, ο παραγωγός, ο αγρότης, ο επιχειρηματίας, ο δήμος μπορούν να έχουν καθοριστικό ρόλο και δεν θα πρέπει να είναι απλά υποδοχείς ενημέρωσης για ήδη προαποφασισμένα έργα που έρχεται από σχεδιασμούς από τα πάνω. Απαιτούνται καλύτερες πρακτικές διαχείρισης του εδάφους, των νερών, των βιοτικών παραγόντων και

των άλλων φυσικών στοιχείων που εμπλέκονται στην παραγωγική σφαίρα.

Μπορεί η σημερινή κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ της ΕΕ και των κρατών μελών να αφήνει στα κράτη μέλη την αρμοδιότητα του πολεοδομικού και χωρικού σχεδιασμού, ως εθνική και όχι ως Κοινοτική πολιτική. Μπορεί η ΕΕ να παρεμβαίνει μέχρι το επίπεδο NUTS III, το Περιφερειακό επίπεδο.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι απουσιάζουν τα Κοινοτικά εργαλεία που φτάνουν σε τοπικό επίπεδο. Η ΚΑΠ όλο και περισσότερο διεισδύει σε ζητήματα ορθών πρακτικών σε τοπικό επίπεδο και αντίστοιχης κατεύθυνσης των χρηματοδοτήσεων. Η θεσμοθέτηση των περιοχών NATURA 2000 και τα διαχειριστικά σχέδια και φορείς που πρέπει να υπάρχουν, είναι άλλη μια διείσδυση σε τοπικό επίπεδο. Η ανερχόμενη σημασία του ρόλου της Βιοποικιλότητας στην καταπολέμηση της Κλιματικής Αλλαγής οδηγεί σε πολιτικές προστασίας των οικοσυστημικών λειτουργιών πέραν των περιοχών NATURA 2000 και συνδέεται όλο και περισσότερο με την ΚΑΠ αλλά και τις προστατευόμενες περιοχές. Η πολυαναμενόμενη νέα Οδηγία για το Έδαφος και το σημαντικό οικοσυστημικό του ρόλο στην αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής, που θα τεθεί σε εφαρμογή του 2023, επίσης καλεί σε τοπική δράση.

Τα Εθνικά και Περιφερειακά Σχέδια αντί για «Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή» θα πρέπει να γίνουν «Αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής» ώστε να περιλαμβάνεται μαζί με την Προσαρμογή και η Ανθεκτικότητα στα Σχέδια για την Κλιματική Αλλαγή. Η νέα ΚΑΠ αλλά και όλες οι άλλες προαναφερθείσες πολιτικές της ΕΕ θα πρέπει να ενσωματωθούν στα Σχέδια Αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής.

Η διαπίστωση ότι η αύξηση της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή ως σημαντική Προγραμματική -Σχεδιαστική Αρχή θα πρέπει να συμπεριληφθεί στα Σχέδια Αντιμετώπισης της Κλιματικής Αλλαγής γιατί εμπεριέχει δράσεις και μέτρα που αφορούν τόσο την ενίσχυση των φυσικών διεργασιών της βιόσφαιρας και των οικοσυστημικών υπηρεσιών, όσο και την προσαρμογή των ανθρώπινων τοπικών δραστηριοτήτων στις κλιματικές αλλαγές, είναι ίσως η σημαντικότερη συμβολή του έργου του GEF22-23 Regional Responses to Climate Change 2022, που υλοποίησε το Πράσινο Ινστιτούτο.

Παραρτήματα

1. Ένα παράδειγμα για τα κατάλληλα έργα που απαιτούνται για την αντιμετώπιση πλημμυρών
2. Ένα παράδειγμα τοπικής δράσης για αναδάσωση που θα έπρεπε να υλοποιηθεί από το ΠεΣΠΚΑ Αττικής
3. Ερημοποίηση
4. Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή
5. Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή
6. Μειονεκτήματα της τομεακής ανάλυσης των ΠεΣΠΚΑ

1. Ένα παράδειγμα για τα κατάλληλα έργα που απαιτούνται για την αντιμετώπιση πλημμυρών

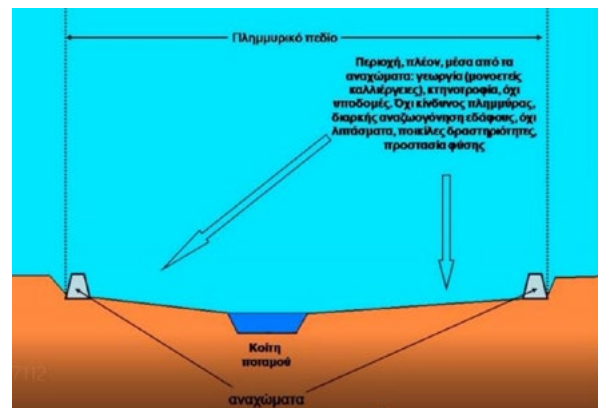
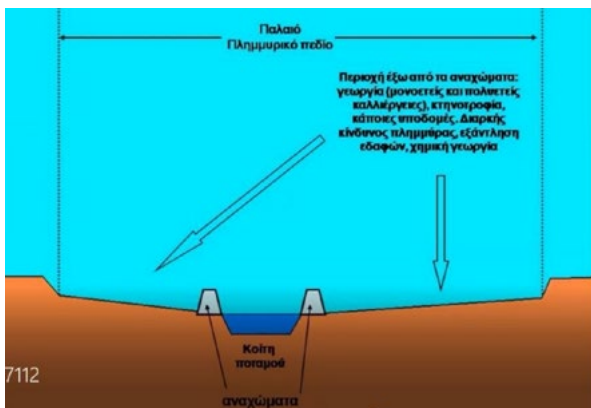
Στο σχήμα αριστερά βλέπουμε την έκταση του παλαιού πλημμυρικού πεδίου και τη σημερινή θέση των αναχωμάτων για την αντιμετώπιση της πλημμύρας. Η περιοχή είναι εκτεθειμένη σε διαρκή κίνδυνο πλημμύρας και όταν πλημμυρίσει προξενούνται σημαντικές καταστροφές. Στο σχήμα δεξιά βλέπουμε τι θα έπρεπε να προβλέπει το ΠεΣΠΚΑ: Μεταφορά των αναχωμάτων στα όρια του παλαιού πλημμυρικού πεδίου και κατάλληλες χρήσεις γης ώστε οι επιπτώσεις να είναι διαχειρίσιμες. Η απλή Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή θα σήμαινε αύξηση των αναχωμάτων της αριστερής εικόνας ενώ η αύξηση της Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή σημαίνει μεταφορά των αναχωμάτων (ή και απουσία αυτών) στις θέσεις της δεξιάς εικόνας.

Το κόστος των έργων μπορεί να είναι πολύ μικρότερο αν υπάρχει διαχείριση των χρήσεων γης στο πλημμυρικό πεδίο και κατασκευαστούν πολύ μικρότερα αναχώματα στη δεύτερη περίπτωση.

Δυστυχώς τα ΠεΣΠΚΑ δεν διακατέχονται από μια τέτοια λογική, όπως αυτή της εικόνας δεξιά και προβλέπουν αντιπλημμυρικά έργα στις θέσεις των αναχωμάτων της αριστερής εικόνας.

Αξίζει να σημειωθεί η αξία της ύπαρξης τέτοιων πλημμυρικών πεδίων, όπως της δεξιάς εικόνας, σε παραθαλάσσιες ζώνες, γιατί έτσι δημιουργείται μια υδάτινη ζώνη (λίμνη, λιμνοθάλασσα, έλος κλπ) που προστατεύει τις ανάντι καλλιέργειες από την υφαλμύρωση. Επομένως, η αύξηση της Ανθεκτικότητας μιας περιοχής μπορεί να σημαίνει πολύ μικρότερο κόστος για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής από ότι η στενή Προσαρμογή με έργα.

Τα σχήματα είναι από την παρουσίαση του Κ. Παπακωνσταντίνου στην εκδήλωση της Δυτικής Ελλάδας

2.
Ένα παράδειγμα
τοπικής δράσης
για αναδάσωση
που θα έπρεπε
να υλοποιηθεί
από το ΠεΣΠΚΑ
Αττικής

01.02.2023

Εθελοντές και WWF έδωσαν ζωή στο δάσος του Σουνίου με 15.000 νέα φυτά https://www.efsyn.gr/ellada/periballon/376835_wwf-kai-ethelontes-edosan-zoi-sto-dasos-toy-soynioy-me-15000-nea-fyta

Η συγκεκριμένη δράση αποκατάστασης που υλοποιείται με τη στήριξη του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, καθώς και υποστηρικτών του WWF Ελλάς

- Εκπονήθηκε μελέτη αναδάσωσης από το Δασαρχείο Λαυρίου που, μαζί με τη συμμετοχή επιστημόνων από το Ινστιτούτο Μεσογειακών Δασικών Οικοσυστημάτων (ΙΜΔΟ) και του WWF Ελλάς, πρότεινε τα κατάλληλα είδη που τελικά φυτεύτηκαν στη συγκεκριμένη έκταση.
- Εφαρμόστηκε μια καινοτόμα προσέγγιση φύτευσης, με μίξη κωνοφόρων και πλατύφυλλων ειδών που προϋπήρχαν στην περιοχή (π.χ. βελανιδιές, χαρουπιές, κουτσουπιές). Η ποικιλία/ μίξη των διαφορετικών αυτών ειδών αναμένεται να οδηγήσει, όχι μόνο σε βελτίωση της βιοποικιλότητας και την ανάδειξη των αισθητικών λειτουργιών του νέου δάσους, αλλά και να καταστήσει το δάσος ανθεκτικότερο στη φωτιά, περιορίζοντας τόσο την ένταση, όσο και τη μετάδοση της.

Οι δράσεις αυτές πραγματοποιούνται σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Μεσογειακών Δασικών Οικοσυστημάτων (ΙΜΔΟ) του ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ και το Δασαρχείο Λαυρίου, το οποίο έχει αναλάβει και τον έλεγχο όλου του έργου.

Διασφαλίστηκε αποτελεσματική συνεργασία και συντονισμός μεταξύ διαφορετικών αρμόδιων φορέων (Δασαρχείο Λαυρίου, Διεύθυνση Δασικών Έργων & Υποδομών του ΥΠΕΝ, Ινστιτούτο Μεσογειακών Δασικών Οικοσυστημάτων, Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής, Οδικές Συγκοινωνίες Α.Ε., Ερυθρός Σταυρός).

Το επόμενο διάστημα θα υλοποιηθούν δράσεις συντήρησης των φυτών, πάντα με τη βοήθεια των εθελοντών, οι οποίοι θα κληθούν την άνοιξη και το καλοκαίρι να βοηθήσουν στη διαμόρφωση των λάκκων, τη λίπανση, το βοτάνισμα και το πότισμα των φυτών. Το έργο θα διαρκέσει για τα επόμενα τρία χρόνια, προκειμένου να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα των φυτών. Έχουν φυτευτεί έως το τέλος Δεκεμβρίου 2022, συνολικά 15.000 φυτά.

Η αποκατάσταση πραγματοποιήθηκε με αναδάσωση σε μια δασική έκταση 200 στρεμμάτων, πάνω από το χωριό του Αγίου Κωνσταντίνου, που έχει καεί δύο φορές μέσα σε μόλις 10 χρόνια (2012 και 2021), με αποτέλεσμα να μην μπορεί πλέον να αναγεννηθεί φυσικά.

Ο στόχος είναι να σώσουν τη συγκεκριμένη έκταση από την ερημοποίηση και να συμβάλλουν ενεργά στην αποκατάσταση και δημιουργία ενός νέου δάσους, ανθεκτικού στις πυρκαγιές που, παράλληλα, θα βελτιώσει σημαντικά και τη βιοποικιλότητα του τοπικού οικοσυστήματος.

Από τα 14 διαφορετικά είδη δέντρων και θάμνων που φυτεύτηκαν, το 70% ήταν πλατύφυλλα (ήμερη βελανιδιά, χνοώδης δρυς, χαρουπιά, κουτσουπιά, μελικουκιά, δάφνη, κ.ά.) και 30% κωνοφόρα (χαλέπιος

πεύκη και κυτταρίσι). Η καινοτόμα αυτή προσέγγιση μίξης διαφορετικών ειδών αναμένεται να βελτιώσει τη βιοποικιλότητα στη συγκεκριμένη περιοχή και να συμβάλλει σημαντικά στην πυρανθεκτικότητα του νέου δάσους που θα προκύψει.»

Τέτοιες δράσεις θα έπρεπε να γίνονται από το ΠεΣΠΚΑ Αττικής, το οποίο θα πρέπει να προσδιορίζει όχι μόνο όλες τις περιοχές που χρειάζονται αναδάσωση στην Αττική, αλλά και χρονοδιάγραμμα με τον αριθμό και τα είδη των δέντρων που θα φυτευτούν μέχρι το 2030 και το 2050. Επίσης, γίνεται φανερή η δύναμη που έχει η συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιες δράσεις, και η μείωση του κόστους τέτοιων δράσεων.

3. Ερημοποίηση

Στην ιστοσελίδα του ΥΠΕΝ δεν υπάρχει καμία αναφορά στην ερημοποίηση και στην Εθνική Επιτροπή καταπολέμησης της Ερημοποίησης. Προφανώς θεωρεί ότι είναι αρμοδιότητα του ΥΠΑΑΤ.

Η απουσία της Εθνικής Επιτροπής για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης είχε επισημανθεί στις 25/03/2021 σε διεπιστημονική διαπανεπιστημιακή ημερίδα του Πράσινου Ινστιτούτου για το ρόλο των παραγωγικών αναδασώσεων στην αντιμετώπιση της ερημοποίησης και της διάβρωσης είχε ζητηθεί:

- Να επανασυνδεθεί, μετά από 20 χρόνια απουσίας, η Ελλάδα με τον ΟΗΕ για την υλοποίηση της Σύμβασης για την Ερημοποίηση.
- Να επαναλειτουργήσει η Εθνική Επιτροπή για την Ερημοποίηση. <https://dasarxeio.com/2021/03/25/95164/>

Στις 29 Μαρτίου 2021 δόθηκε απάντηση του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, κ. Σπήλιου Λιβανού στην Επίκαιρη Ερώτηση του βουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ, κ. Βασίλειου Κόκκαλη, με θέμα «Καταπολέμηση του φαινομένου της ερημοποίησης και των συνεπειών της». Η απάντηση του ΥΠΑΑΤ ήταν η εξής:

«Η αντιμετώπιση του φαινομένου της ερημοποίησης, στα πλαίσια της συμμετοχής της Χώρας μας στη Διεθνή Σύμβαση για την καταπολέμηση της Απερήμωσης (United Nations Convention to Combat Desertification – UNCCD), δυστυχώς από το 2001, όταν συντάχθηκε το 1ο Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά της ερημοποίησης, δεν έχει υποστηριχθεί, παρά αποσπασματικά».

Ο ΥΠΑΑΤ υπογράμμισε τη βούληση του Υπουργείου να αλλάξει αυτή η εικόνα, και εν όψει της αναθεώρησης της εν λόγω Σύμβασης, τόνισε ότι αποτελεί βασική προτεραιότητα η ουσιαστική και ενεργός συμμετοχή της Χώρας μας στα δρώμενα της Διεθνούς Σύμβασης.

Προς το σκοπό αυτό, όπως είπε, προχωράμε σε μια σειρά ενεργειών.

1. Πρώτη είναι, η ανασυγκρότηση της Εθνικής Επιτροπής για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης, η οποία θα επικαιρο-

ποιήσει το Εθνικό Σχέδιο Δράσης (ΕΣΔ) κατά της ερημοποίησης, προκειμένου να αποτυπώσει την υφιστάμενη κατάσταση και την έκταση του φαινομένου, όσο και τις σχετικές δράσεις για την ανάσχεσή του. Η Επιτροπή αυτή θα στελεχωθεί από έγκριτους επιστήμονες.»

Μετά από σχεδόν μια εικοσαετία, στις 4 Ιουνίου 2021 συγκροτήθηκε μετά από απόφαση του υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης Λιβανού η Εθνική Επιτροπή κατά της Ερημοποίησης για ένα χρόνο <http://www.minagric.gr/index.php/el/the-ministry-2/grafeiotypou/deltiatypou/11408-dt040621>

Στις 29 Ιουνίου 2022 παρουσιάστηκε η ενδιάμεση Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (ΕΘΕΚΕ)

Για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου για τη νέα ΚΑΠ, προτείνεται:

1. να προστεθεί η προστασία του εδάφους στους στρατηγικούς στόχους του ΣΣ.
2. να προβλεφθεί η ενσωμάτωση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης στα εθνικά, περιφερειακά και τοπικά αναπτυξιακά σχέδια καθώς και στο Εθνικό Χωροταξικό, Ειδικά Χωροταξικά και Περιφερειακά Χωροταξικά Σχέδια.

Σύμφωνα με την Έκθεση, τα μέτρα πολιτικής της ΚΑΠ για την περίοδο 2023-2027 πρέπει να στοχεύουν στην (α) προστασία μη υποβαθμισμένων γαιών (μικρός/πολύ μικρός κίνδυνος ερημοποίησης), (β) αποκατάσταση υποβαθμισμένων γαιών (μέτριος κίνδυνος ερημοποίησης) και (γ) ανάκτηση ερημοποιημένων γαιών (υψηλός κίνδυνος ερημοποίησης), όπως υποδεικνύει η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης, ώστε να αποφευχθεί η επιδείνωση της τρέχουσας κατάστασης και να αυξηθούν οι πιθανότητες επίτευξης του στόχου μηδενικής εδαφικής υποβάθμισης μετά το 2030.

Για την επίτευξη των στόχων του Στρατηγικού Σχεδίου, προτείνεται:

- Υιοθέτηση ολιστικής, πολύ-τομεακής, χωρικής προσέγγισης στην ανάπτυξη της υπαίθρου,
- Εξασφάλιση της κοινωνικο-οικολογικής ανθεκτικότητας της υπαίθρου,
- Διαχείριση των έγγειων πόρων με στόχο τη διατήρηση και βελτίωση των οικοσυστημικών υπηρεσιών του εδάφους για μεγιστοποίηση της προστιθέμενης αξίας των παραγόμενων προϊόντων και προσφερόμενων υπηρεσιών, με ταυτόχρονη διατήρηση και προστασία της γης υψηλής παραγωγικότητας για τη γεωργία.

Μετά την ετήσια θητεία της Επιτροπής, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης δεν ασχολήθηκε ξανά με το θέμα της ερημοποίησης και πρακτικά δεν υπάρχει πλέον η Επιτροπή.

4. European Union Strategy for Adaptation to Climate Change

Η Στρατηγική αναφέρεται αποκλειστικά στην Προσαρμογή. Ωστόσο το «Mission Adaptation to Climate Change» αναφέρεται σαφώς στην κλιματική Ανθεκτικότητα και μάλιστα μέχρι το τοπικό επίπεδο. Αυτό δείχνει την ασαφή εικόνα των πολιτικών που μάλλον θα πρέπει να εξελίσσονται προς την κατεύθυνση της ανθεκτικότητας

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε τη στρατηγική της Ε.Ε. για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή τον Απρίλιο του 2013 (COM (2013) 216). Η στρατηγική της Ε.Ε. έχει στόχο να ενθαρρύνει την ανάληψη δράσης από τα Κράτη Μέλη, να διασφαλίσει τη χάραξη πολιτικής και τη λήψη αποφάσεων βάσει πληρέστερων στοιχείων και πληροφοριών και να ενσωματώσει προβλέψεις για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή σε όλους τους σχετικούς τομείς πολιτικής. Οι τρεις αυτοί στόχοι της Ε.Ε. στρατηγικής θα υλοποιηθούν μέσω συγκεκριμένων δράσεων:

- Προώθηση της ανάληψης δράσης από τα Κράτη Μέλη:
  - ενθάρρυνση των Κρατών Μελών να προχωρήσουν στη θέσπιση εθνικών στρατηγικών προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή,
  - χρηματοδότηση μέσω του προγράμματος LIFE για την ανάπτυξη ικανοτήτων και την επιτάχυνση της δράσης για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή (2013-2020),
  - ενσωμάτωση της προσαρμογής στο Σύμφωνο των Δημάρχων (2013/2014).
- Λήψη αποφάσεων βάσει πληρέστερων πληροφοριών:
  - συμπλήρωση των κενών γνώσης για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή,
  - περαιτέρω ανάπτυξη της διαδικτυακής πλατφόρμας Climate-ADAPT με στόχο να αποτελέσει κεντρικό σημείο πληροφόρησης για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.
- Δράσεις για τη θωράκιση της Ε.Ε. έναντι της κλιματικής αλλαγής: ενσωμάτωση προβλέψεων για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή σε βασικούς τομείς υψηλής τρωτότητας:
  - θωράκιση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ), της Πολιτικής Συνοχής και της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) έναντι της κλιματικής αλλαγής,
  - θωράκιση των υποδομών έναντι της κλιματικής αλλαγής,
  - προώθηση ασφαλιστικών προγραμμάτων και άλλων χρηματοπιστωτικών προϊόντων για ανθεκτικές στην κλιματική αλλαγή επενδυτικές και επιχειρηματικές αποφάσεις.
- Αξιολόγηση της Στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή

Το 2016, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβη σε μία διαδικασία αξιολόγησης της στρατηγικής της Ε.Ε. για τη προσαρμογή στην κλιματική ως προς το βαθμό εφαρμογής της και την αποτελεσματικότητά της. Η αξιολόγηση ολοκληρώθηκε στο τέλος του 2018.

Αποστολή Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή

Ο κύριος στόχος του Mission Adaptation to Climate Change είναι να υποστηρίξει τουλάχιστον 150 ευρωπαϊκές περιφέρειες και κοινότητες ως **προς την κλιματική Ανθεκτικότητα** έως το 2030. Επειδή η κλιματική αλλαγή επηρεάζει διαφορετικές περιοχές, τομείς της οικονομίας και μέλη της κοινωνίας στο διάφορους τρόπους, η αποστολή θα συνεργαστεί με το ευρύτερο φάσμα περιφερειακών **και τοπικών** παραγόντων της Ε.Ε.

Εικόνα 13.
η πρώτη σελίδα του
*Mission Adaptation
to Climate Change*
αναφέρεται και στην
ανθεκτικότητα -
resilience.

Η αποστολή θα προωθήσει την ανάπτυξη καινοτόμων λύσεων για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και θα ενθαρρύνει τις περιφέρειες, τις πόλεις και τις κοινότητες να ηγηθούν του κοινωνικού μετασχηματισμού. Η αποστολή μπορεί να υποστηρίξει περιφέρειες και δήμους στο ταξίδι τους προς την Ανθεκτικότητα στο κλίμα με:

- Παροχή δεδομένων και μεθοδολογιών για τη στήριξη της λήψης αποφάσεων, λόγω ανεπαρκούς γνώσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με την Προσαρμογή, τον κίνδυνο, το ευάλωτο και την Ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή
- Επιτάχυνση του ρυθμού των επενδύσεων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και ευαισθητοποίηση και εφαρμογή λύσεων με αποδοτικό κόστος
- Υποστήριξη σχεδιασμού, παρακολούθησης, αναφοράς και αξιολόγησης της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, ιδίως σε τοπικές στρατηγικές προσαρμογής.

Πιο συγκεκριμένα, η αποστολή θα βοηθήσει τις περιφέρειες να επικεντρωθούν στην Ανθεκτικότητα στο κλίμα και θα βοηθήσει στην επιτάχυνση της ανάπτυξης νέων αλλά και υφιστάμενων λύσεων.

Η συμμετοχή των κρατών μελών, των περιφερειών και των πόλεων θα είναι ζωτικής σημασίας για την υλοποίηση της αποστολής, καθώς αποτελούν βασικούς παράγοντες αλλαγής στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, στον πειραματισμό καινοτόμων λύσεων που ανταποκρίνονται στις τοπικές ανάγκες και στην καθοδήγηση διαφορετικών ενδιαφερομένων προς την πράσινη μετάβαση. Η αποστολή θα συνεργαστεί επίσης με τους πολίτες χρηματοδοτώντας έργα που διευκολύνουν τη συμμετοχή τους.

https://climate.ec.europa.eu/eu-action/adaptation-climate-change_en

5. National Strategy for Adaptation to Climate Change

Τα **υπογραμμισμένα με κίτρινο** σημεία δείχνουν τις θεωρητικές προθέσεις των πολιτικών οι οποίες δεν μετασχηματίζονται σε κατάλληλα μέτρα από τα ΠεΣΠΚΑ.

- ο Πρωταρχικός στόχος είναι η ενίσχυση της κλιματικής Ανθεκτικότητας της Χώρας.
- ο Τα σχέδια θα φτάνουν μέχρι το τοπικό επίπεδο.
- Θα υπάρχει μια συνεχής και ευέλικτη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης των απαραίτητων μέτρων προσαρμογής σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο»

Τον Δεκέμβριο του 2014, το Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (νυν Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας / ΥΠΕΝ), το Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών της Ακαδημίας Αθηνών και η Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ), υπέγραψαν μνημόνιο συνεργασίας που αφορούσε εκτός των άλλων και στη σύνθεση του κειμένου της Εθνικής Στρατηγικής για την Προσαρμογή στη Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ). Έτσι, η Επιτροπή Μελέτης των Επιπτώσεων της Κλιματικής Αλλαγής της Τράπεζας της Ελλάδος (ΕΜΕΚΑ), με την στήριξη της ΤτΕ και την κατ' αρχήν συνεισφορά της Διεύθυνσης Κλιματικής Αλλαγής και Ποιότητας της Ατμόσφαιρας του ΥΠΕΝ, συνέταξαν σχέδιο ΕΣΠΚΑ, που τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση (από 24/11/2015 έως 08/12/2015), τα αποτελέσματα της οποίας αξιολογήθηκαν από άτυπη ομάδα στην οποία μετείχαν μέλη της ΕΜΕΚΑ, της ΤτΕ καθώς και στελέχη της Δ/σης Κλιματικής Αλλαγής και Ποιότητας της Ατμόσφαιρας.

Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ)

Ο πρωταρχικός σκοπός της ΕΣΠΚΑ είναι να συμβάλει στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας της χώρας όσον αφορά τις επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή και στη δημιουργία των προϋποθέσεων ώστε οι αποφάσεις να λαμβάνονται με βάση τη σωστή πληροφόρηση και με μακροπρόθεσμη στόχευση, αντιμετωπίζοντας τους κινδύνους και αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που πηγάζουν από την κλιματική αλλαγή. Η ΕΣΠΚΑ προβλέπει έναν αρχικό ορίζοντα πενταετίας για την ανάπτυξη ικανότητας προσαρμογής και για την ιεράρχηση και υλοποίηση ενός πρώτου συνόλου δράσεων. Η σημαντική αβεβαιότητα που συνδέεται με την κλιματική αλλαγή και τις επιπτώσεις της, η πληθώρα νέων πληροφοριών και εξελίξεων, κατά περίπτωση επικαιροποιούν τις απόψεις για τον κατάλληλο τρόπο προώθησης της προσαρμογής και επιβάλλουν συνεχή αξιολόγηση, εκμάθηση και εξειδικευμένη ανάλυση. Στο πλαίσιο αυτό, η πρώτη ΕΣΠΚΑ είναι μια ευκαιρία να διαμορφωθεί μια στρατηγική προσέγγιση για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, θέτοντας σε κίνηση μια συνεχή διαδικασία επανεξέτασης, επικαιροποίησης και επανευθυγράμμισης της στρατηγικής.

Βασικοί στόχοι της ΕΣΠΚΑ είναι:

1. η βελτίωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων μέσω της απόκτησης πληρέστερων πληροφοριών και επιστημονικών δεδομένων σχετικών με την προσαρμογή,
2. η προώθηση της ανάπτυξης και εφαρμογής περιφερειακών/τοπικών σχεδίων δράσης σε συμφωνία με την παρούσα στρατηγική,
3. η προώθηση δράσεων και πολιτικών προσαρμογής σε όλους τους τομείς με έμφαση στους πιο ευάλωτους,
4. η δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης των δράσεων και πολιτικών προσαρμογής, και
5. η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας.

Επισημαίνεται ότι η εν λόγω Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή είναι το πρώτο βήμα για μια συνεχή και ευέλικτη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης των απαραίτητων μέτρων προσαρμογής σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Η ΕΣΠΚΑ, θέτει τους γενικούς στόχους, τις κατευθυντήριες αρχές και τα μέσα υλοποίησης μιας σύγχρονης αποτελεσματικής και αναπτυξιακής στρατηγικής προσαρμογής στο πλαίσιο που ορίζεται από την σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, τη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες και τη διεθνή εμπειρία και φιλοδοξεί να αποτελέσει το μοχλό κινητοποίησης των δυνατοτήτων της ελληνικής πολιτείας, οικονομίας και ευρύτερα της κοινωνίας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στα χρόνια που έρχονται.

Επόμενο βήμα είναι η εκπόνηση των Περιφερειακών Σχεδίων για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ), που με βάση τις κλιματικές συνθήκες και την τρωτότητα κάθε περιφέρειας θα καθορίσουν επακριβώς τους τομείς πολιτικής και τις γεωγραφικές ενότητες προτεραιότητας για λήψη μέτρων με ταυτόχρονη εξειδίκευση των μέτρων αυτών, καθώς επίσης τα οικονομικά μέσα για την υλοποίηση των μέτρων, τους φορείς υλοποίησης, τους εμπλεκόμενους φορείς, κλπ.

Με τα άρθρα 42-45 του Ν. 4414/2016 (Α'149), θεσμοθετήθηκαν οι διαδικασίες εκπόνησης και έγκρισης της ΕΣΠΚΑ και των ΠεΣΠΚΑ, οι διαδικασίες αναθεώρησης/τροποποίησής τους και τα ελάχιστα περιεχόμενα αυτών. Επισημαίνεται ότι τα Περιφερειακά Σχέδια έχουν αρχίσει και εκπονούνται από τις Περιφέρειες. Επιπλέον εγκρίθηκε η 1η ΕΣΠΚΑ και θεσμοθετήθηκε το Εθνικό Συμβούλιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή.

Το περιεχόμενο των Περιφερειακών Σχεδίων για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή εξειδικεύτηκε με την Υπουργική Απόφαση 11258/2017 (ΦΕΚ Β'873).

Το Εθνικό Συμβούλιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή συστάθηκε και συγκροτήθηκε με την Υπουργική Απόφαση 34768/2017 (ΦΕΚ Β' 3246).

6. Μειονεκτήματα της τομεακής ανάλυσης των ΠεΣΠΚΑ

Εικόνα 14
 Τρωτότητα κατά Περιφέρεια και τομέα οικονομικής δραστηριότητας. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός τόσο αυξάνεται και η τρωτότητα του κάθε τομέα.

Οι παλινωδίες του αντικειμένου της κλιματικής αλλαγής

Η πολιτεία δείχνει αμηχανία στο χειρισμό της Κλιματικής Αλλαγής. Αρχικά την είχε εντάξει στο Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής (23/01/2013). Σε αυτό το υπουργείο που παραδοσιακά χειρίζεται τα θέματα του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος και των Δασών, θα μπορούσαν οι σχεδιασμοί και τα μέτρα για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής να κινηθούν από την Προσαρμογή στην αύξηση της Ανθεκτικότητας, δηλαδή σχηματικά από την εκ των υστέρων αντιμετώπιση στην πρόβλεψη.

Με τη δημιουργία Υπουργείου Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας (6/9/2021) φαίνεται να ισχυροποιούνται οι σχεδιασμοί και τα μέτρα για την Προσαρμογή. Άλλωστε, η Πολιτική Προστασία εστιάζει σε σχεδιασμούς τύπου Ξενοκράτης, που αποτελούν μηχανισμούς αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών και καταστάσεων.

Η Τράπεζα της Ελλάδος παρουσίασε τον εξής πίνακα τρωτότητας για κάθε Περιφέρεια της Χώρας⁹

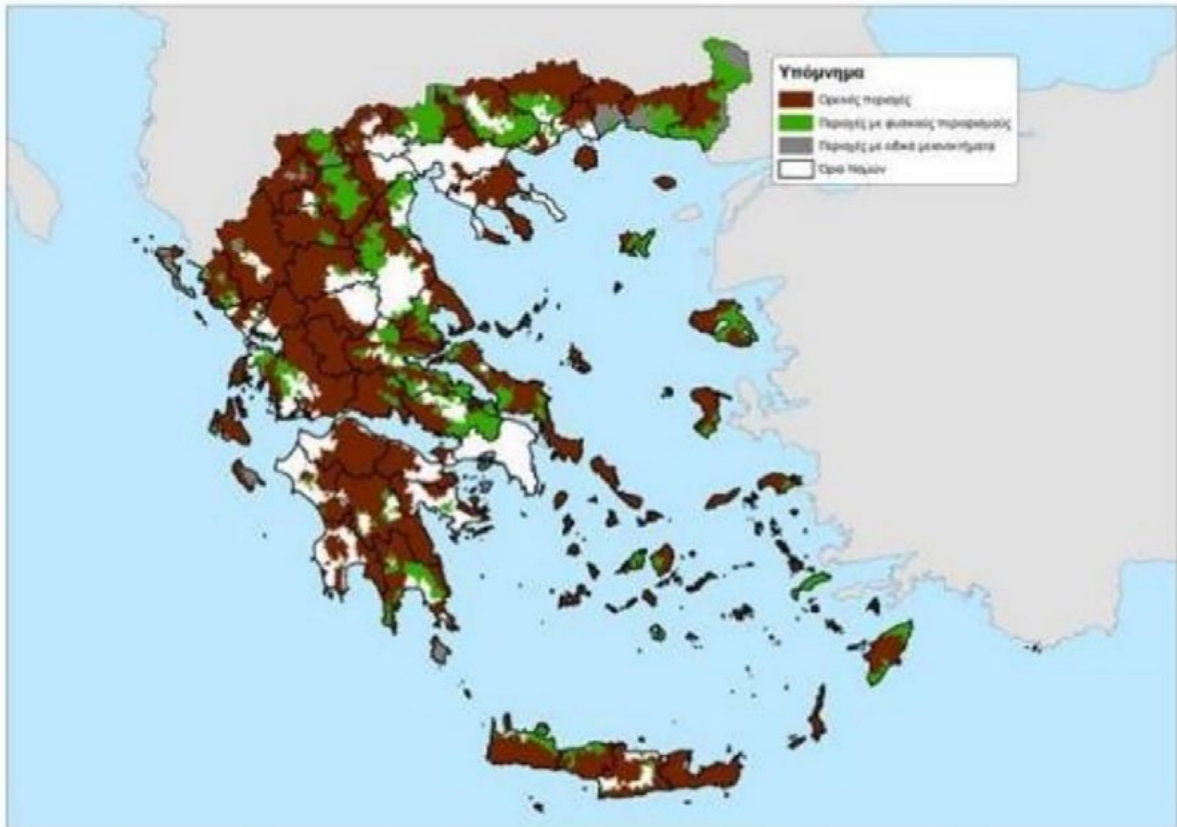
2. BREAKDOWN OF VULNERABILITY BY REGION AND ECONOMIC SECTOR									
Geographical region	Agriculture	Forestry	Fisheries	Mining and quarrying	Water supply	Built environment	Transportation	Tourism	Health
EASTERN MACEDONIA AND THRACE	9	9	9	4	10	5	6	4	8
CENTRAL MACEDONIA	13	13	13	8	12	12	12	12	12
WESTERN MACEDONIA	4	4	4	11	4	3	1	2	3
EPIRUS	6	6	6	2	5	4	4	3	5
THESSALY	10	10	10	3	11	10	7	7	10
IONIAN ISLANDS	3	3	3	1	1	2	3	5	1
WESTERN GREECE	11	11	11	1	6	9	11	8	11
CENTRAL GREECE	7	7	7	10	8	6	9	9	4
ATTICA	5	5	5	9	13	13	13	13	13
PELOPONNESE	12	12	12	7	3	8	8	6	7
NORTHERN AEGEAN	1	1	1	1	2	1	2	1	2
SOUTHERN AEGEAN	2	2	2	6	9	7	5	10	6
CRETE	8	8	8	5	7	11	10	11	9

Πολλές επιφυλάξεις έχουν διατυπωθεί για αυτή την αξιολόγηση. Η περίπτωση αντιμετώπισης της τοπικής επίδρασης που έχουν συγκεκριμένες συνθήκες και ιδιαιτερότητες δεν γίνεται ορατή από την τομεακή λογική των ΠεΣΠΚΑ. Θα δοθούν δυο παραδείγματα: Το πρώτο αφορά την αμπελουργία και το δεύτερο την αιγοτροφία, που είναι και οι δυο πανάρχαιες δραστηριότητες στο Μεσογειακό χώρο. Υπάρχει και ένα τρίτο παράδειγμα, αυτό της νησιωτικότητας, που δεν θα αναλυθεί εδώ.

⁹ Πηγή: https://www.bankofgreece.gr/RelatedDocuments/National_Adaptation_Strategy_Excerpts.pdf

Παράδειγμα πρώτο: Η αμπελουργία

Οι ορεινοί και ημιορεινοί αμπελώνες αποτελούν σχεδόν το σύνολο των ελληνικών περιοχών παραγωγής οίνων με ονομασία προέλευσης (οίνοι ΠΟΠ), άλλοτε σε ομαλό ανάγλυφο (οροπέδια) και άλλοτε σε επικλινή εδάφη. Στην πρώτη περίπτωση, οι αμπελώνες εντοπίζονται σε βαθιά εδάφη, αλλουβιακής προέλευσης, ενώ στη δεύτερη σε επιφανειακά εδάφη, με χαμηλή γονιμότητα.

Εικόνα 15
Ο χάρτης των
Μειονεκτικών Περιοχών
της Ελλάδας

Στην Ελλάδα, και γενικότερα στη Μεσόγειο, το ημιορεινό ανάγλυφο δεν επιτρέπει μεγάλες παραγωγές από τη γη, γιατί δεν είναι πεδινή όπως πολλές άλλες χώρες, κυρίως τη Βόρειας Ευρώπης. Σε τέτοια περιβάλλοντα με ημιορεινό και ορεινό ανάγλυφο η παραγωγή θα είναι μικρή και ποιοτική. Αυτή η παραγωγή κυριαρχούσε πάντα και σήμερα θα πρέπει να υπάρχουν ειδικά μέτρα ενίσχυσης ώστε οι ορεινοί και ημιορεινοί πληθυσμοί να ανταμείβονται γιατί, μεταξύ άλλων, επιτελούν σημαντικούς διαχειριστικούς οικοσυστημικούς ρόλους.

Το ΠεΣΠΚΑ θα πρέπει να περιλαμβάνει ειδικά μέτρα και δράσεις για την αμπελουργία αλλά και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες που να στηρίζουν την τοπική παραγωγή και τους πληθυσμούς που ζουν εκεί. Η ΕΕ έχει θεσπίσει ειδικά μέτρα για τις ορεινές και νησιώτικες περιοχές και σε αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να βρίσκονται και πολλά από τα μέτρα των ΠεΣΠΚΑ.

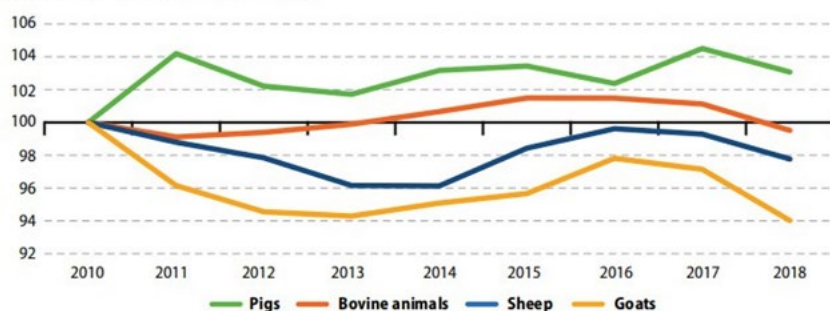
Example two: Goat farming

Εικόνα 16
Πληθυσμός
κτηνοτροφικών ζώων
στην ΕΕ των 28
2010-2018

Παράδειγμα δεύτερο: Η αιγοτροφία

Το παράδειγμα του είδους της κτηνοτροφίας που ασκείται σε ορισμένες περιοχές και η ανάγκη ειδικών μέτρων παρουσιάζεται εδώ, μέσα από την εξέταση της αιγοτροφίας. Η εκτατική αιγοτροφία αφορά ημι-ορεινές και ορεινές περιοχές γιατί η αίγα είναι ζώο των θαμνότοπων και των δασών και όχι των χορτολειαδικών εκτάσεων. Αυτές οι τελευταίες είναι περιοχές που αποτελούν το βιότοπο του προβάτου και εντοπίζονται σε πεδινές περιοχές και σε υποαλπικά λειβάδια.

Figure 3.2.2: Livestock population, EU-28, 2010-2018
(index 2010=100 based on heads)

Note: The EU-28 aggregates for goats correspond to the sum of the available data from Member States, which covers all the Member States with a significant number of goats.

Source: Eurostat (online data codes: apro_mt_lscat1, apro_mt_lspig, apro_mt_lssheep, apro_mt_lsgoat)

Επομένως υπάρχει διάκριση αυτών των δυο κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων που σχετίζεται με τις χρήσεις γης και την ίδια τη φυσική βλάστηση.

Το ερώτημα είναι αν ένα ΠεΣΠΚΑ που έχει τομεακή προσέγγιση θα εξειδικεύσει τόσο πολύ τον τομέα γεωργία, σε σχέση με την Κλιματική Αλλαγή.

Οι αίγες εντοπίζονται σε μη γεωργικές θαμνώδεις εκτάσεις, και κυριαρχούν ιδίως στα νησιά.

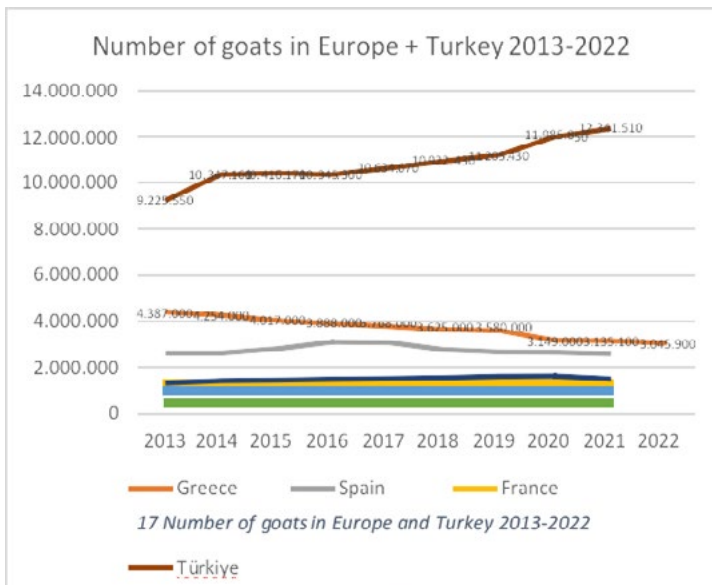
Ο πληθυσμός των αιγών στην ΕΕ δείχνει μια μικρή μείωση στην τελευταία δεκαετία κατά 6%.

Αν εξετάσουμε σε ποιες χώρες της ΕΕ ασκείται η αιγοτροφία θα δούμε ότι η Ελλάδα πρωταγωνιστεί.

Ο μεγαλύτερος αριθμός αιγών βρίσκεται στην Ελλάδα και την Ισπανία, με 31 % και 20 % του συνόλου της ΕΕ, αντίστοιχα. Οι ελληνικές περιφέρειες συγκαταλέγονται μεταξύ εκείνων με τη μεγαλύτερη πυκνότητα κοπαδιών αιγών στην ΕΕ.

Ο πληθυσμός των αιγών στην Ελλάδα δείχνει μια μεγάλη μείωση στην τελευταία δεκαετία κατά 30%, που είναι και η μεγαλύτερη από τις άλλες χώρες της ΕΕ.

Το γεγονός ότι σχεδόν όλες οι Περιφέρειες της Ελλάδας έχουν τον μεγαλύτερο αριθμό αιγών ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο σε όλη την Ευρώπη σχετίζεται με τη γεωμορφολογία της χώρας. Η εκτροφή αιγών γίνεται κυρίως σε μειονεκτικές γεωργικές περιοχές, όπου η βο-

Εικόνα 17
Αριθμός κασικιών
στην Ευρώπη και στην
Τουρκία 2013-2022

Εικόνα 18
Πυκνότητα κασικιών
στην ΕΕ.

Map 2 – Goat herd density in the EU

Data source: Eurostat, [Farm structure survey](#), 2013.

σκή ζώων σε βοσκότοπους είναι συχνά ο μόνος τρόπος για να προστεθεί οικονομική αξία και να αποφευχθεί η εγκατάλειψη περιοχών όπου άλλα είδη γεωργικής δραστηριότητας θα ήταν ανέφικτα. Αποτελεί συνήθη πρακτική να βόσκουν οι αίγες σε κοινή γη, ειδικά σε ορισμένες περιοχές. Τα ζώα αυτά βόσκουν τη φυσική βλάστηση σε οριακές εκτάσεις. Εύκολα μπορούν να χαρακτηριστούν ως βιολογική κτηνοτροφία.

Στα ΠεσΠΚΑ θα πρέπει να εμπεριέχονται μέτρα και δράσεις που να αφορούν τη μειονεκτικότητα των περιοχών της χώρας που έχει οριστεί από τις πολιτικές της ΕΕ, και αυτό θα πρέπει να είναι αφηρητικό σημείο.

Ακόμη περισσότερο, το ΠεΣΠΚΑ Βορείου Αιγαίου θα έπρεπε να έχει ειδικά μέτρα για αυτή την κύρια κτηνοτροφική δραστηριότητα. Δεν έχει όμως.

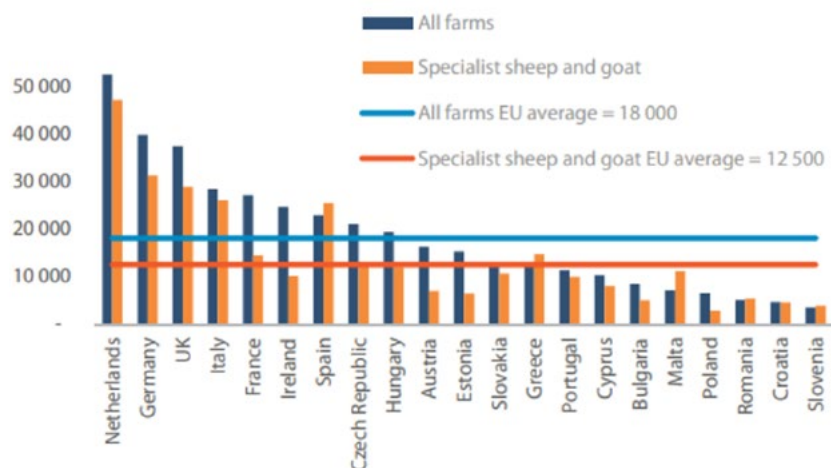
Ας ακολουθήσουμε δυο σενάρια για να δούμε τη σημασία αυτής της παράλειψης.

Στο πρώτο σενάριο η ανθρώπινη εγκατάλειψη των ημιορεινών και ορεινών οδηγεί σε μια ανεξέλεγκτη αύξηση ημιάγριων αιγών οι οποίες λυμαίνονται τα παρακείμενα αμπέλια και ελαιώνες, όπως ακριβώς γίνεται σήμερα με τους ανεξέλεγκτους πληθυσμούς χοίρων στην κεντρική Ελλάδα ή των κουνελιών στη Λήμνο.

Φυσικά, η υπερβόσκηση της φυσικής βλάστησης, που σε κάποια νησιά, όπως η Σαμοθράκη, η Ικαρία, η Κρήτη και αλλού είναι ακραία καταστροφική, θα επεκταθεί και θα προκαλέσει σημαντικά προβλήματα διάβρωσης και ερημοποίησης. Η μείωση της κλιματικής Ανθεκτικότητας πολλών περιοχών είναι αναμενόμενο να αυξήσει την τρωτότητά τους στην κλιματική αλλαγή.

Στο δεύτερο σενάριο η στήριξη των τοπικών πληθυσμών, η εφαρμογή των διαχειριστικών σχεδίων βόσκησης, η ανερχόμενη ζήτηση σε κασικίσια προϊόντα (γάλα, τυρί ΠΟΠ, κρέας) οδηγεί στον έλεγχο των πληθυσμών των αιγών και συμβάλλει στην τοπική οικονομία,

Figure 3 – Average farm income per annual labour unit in selected EU countries (average for the 2013-2015 period, in euros)

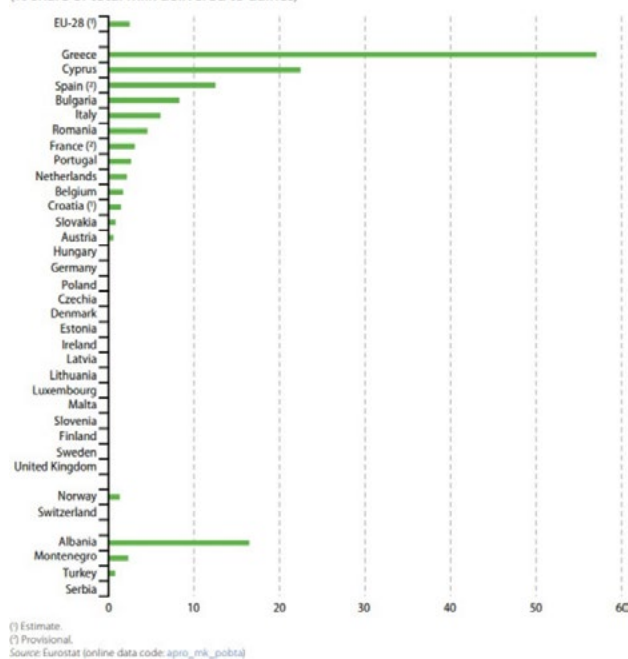

Data source: [Farm Accountancy Data Network](#), 2013-2015 (2015 data provisional).

ανοίγοντας σημαντικές ευκαιρίες όχι μόνο στην αγορά αλλά και στον αγροτουρισμό, και στον πεζοπορικό τουρισμό. Το εισόδημα θα αυξηθεί από το περίπου 14.000 € και ενδεχομένως να φτάσει τα 18.000 € που είναι το μέσο αγροτικό εισόδημα.

Εικόνα 19
Μέσο αγροτικό ετήσιο εισόδημα στην ΕΕ και στην αιγοπροβατοτροφία σε επιλεγμένες χώρες.

Figure 3.3.4: Milk from animals other than cows, 2018
(% share of total milk delivered to dairies)

(†) Estimate.
(‡) Provisional.
Source: Eurostat (online data code: apro_mil_pobita)

Εικόνα 20
γάλα από ζώα εκτός αγελάδων

Μάλιστα, η Ελλάδα είναι πρώτη και με διαφορά στο γάλα που είναι από ζώα εκτός αγελάδων.

Όλα αυτά δεν είναι άγνωστα. Τα ευρήματα ειδικής έρευνας για την αιγοπροβατοτροφία στην Ελλάδα¹⁰ αναδεικνύουν μια σειρά από ζητήματα, όπως τα χαμηλά επίπεδα εκσυγχρονισμού· αδυναμίες υποδομής· έλλειψη πληροφοριών, κατάρτισης ή στρατηγικής εμπορευματοποίησης· και ηλικιωμένοι αγρότες χωρίς κανέναν να μεταδώσουν τις γνώσεις τους. Οι ασθένειες των ζώων καθώς και οι διαρθρωτικές αλλαγές και οι αλλαγές πολιτικής έχουν επιταχύνει τη μείωση του πληθυσμού των αιγοπροβάτων τα τελευταία χρόνια, ενώ η κατανάλωση αιγοπροβάτων στην ΕΕ παραμένει σε επίπεδα που δεν υποστηρίζουν την ανάπτυξη του κλάδου. Οποιαδήποτε αύξηση της εγχώριας προσφοράς θα έπρεπε να αντιμετωπίσει τον διεθνή ανταγωνισμό από εισαγωγές που παράγονται με χαμηλότερο κόστος.

11 EPRS O τομέας των αιγοπροβάτων στην ΕΕ

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608663/EPRS_BRI\(2017\)608663_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608663/EPRS_BRI(2017)608663_EN.pdf)

Σε αυτά τα θέματα το ΠεΣΠΚΑ του Β. Αιγαίου θα μπορούσε να προτείνει μέτρα αλλά δεν το κάνει, γιατί η τομεακή προσέγγιση δεν το επιτρέπει.

Καταλήγει όμως στη συνολική εκτίμηση ότι με την κλιματική αλλαγή δεν θα επέλθουν σημαντικές επιπτώσεις στη γεωργία του Βορείου Αιγαίου. Έτσι το ΠεΣΠΚΑ ακολουθεί την εκτίμηση του αρχικού Πίνακα για την τρωτότητα (εικόνα 14), όπου η γεωργία και τα δάση εμφανίζουν τρωτότητα 1 στο Βόρειο Αιγαίο, λανθασμένα κατά την άποψή μας.

Το βιβλίο αυτό δίνει στον αναγνώστη την ευκαιρία να αποκτήσει μια εικόνα του Περιφερειακού Σχεδιασμού για την Κλιματική Αλλαγή στην Ελλάδα μέσα από το παράδειγμα τεσσάρων Περιφερειών. Παρουσιάζονται σύγχρονα ζητήματα, όπως η Προσαρμογή, η Ανθεκτικότητα, ο Μετριασμός, τα οποία εξετάζονται μέσα από τα Σχέδια Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή των Περιφερειών του Βορείου Αιγαίου, Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Δυτικής Ελλάδας.

Ο αναγνώστης θα βρει στις σελίδες αυτές απλές, κατανοητές και εφαρμόσιμες προτάσεις για την αντιμετώπιση των σημαντικών παραγωγικών αδιεξόδων και προβλημάτων της μεταπολεμικής περιόδου και κατευθύνσεις για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδα. Μέχρι στιγμής ο επίσημος σχεδιασμός Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή οδηγεί σε τομεακές πολιτικές και σε μέτρα απλής ενημέρωσης των πολιτών. Αυτός ο σχεδιασμός της Προσαρμογής σε Περιφερειακό Επίπεδο μπορεί να οδηγήσει σε συνήθη τεχνικά μέτρα που συχνά σημαίνουν «business as usual» και «greenwashing».

Επισημαίνεται στο βιβλίο αυτό ότι τα σχέδια αυτά πρέπει να γίνουν πιο εξειδικευμένα, ώστε να περιλαμβάνουν μέτρα για την αύξηση της Ανθεκτικότητας με τη συμμετοχή (και όχι απλώς με την ενημέρωση) όλων των τοπικών φορέων. Ο σχεδιασμός πρέπει να ασχολείται και με την αύξηση της περιφερειακής Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή. Νέες ευκαιρίες δίνονται από τη νέα

αναθεωρημένη Κοινή Αγροτική Πολιτική και το Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας στην Κλιματική Αλλαγή 2021-2027 του ΥΠΑΑΤ.

Η ΕΕ πρέπει να προχωρήσει ταχύτερα σε αυτόν τον προσανατολισμό των πολιτικών στην Ανθεκτικότητα. Η Επιτροπή των Περιφερειών και των Πόλεων της ΕΕ πρέπει να αναλάβει δράση για την επικαιροποίηση των κατευθύνσεων στον περιφερειακό σχεδιασμό για την κλιματική αλλαγή.

This book gives to the reader the opportunity to obtain a Regional Climate Change Planning perspective through the example of four Greek Regions. Contemporary issues, such as Adaptation, Resilience, Mitigation, are examined through the Climate Change Adaptation Plans of the Regions of North Aegean, Central Macedonia, Thessaly and Western Greece. The reader will find in these pages simple, understandable and applicable proposals to address significant productive deadlocks and problems of the post-war period, while tackling climate change. So far Adaptation Planning leads to sectoral policies and to measures of simply informing the citizens. Planning Adaptations at a Regional level may lead to technical measures which often mean “business as usual” and “greenwashing”.

It is pointed out that these plans must become more specialized in order to comprise measures to increase Resilience by involving (not simply informing) all local actors. Planning must be preoccupied with the increase of regional resilience to Climate Change. New opportunities are given by the newly revised Common Agricultural Policy and the Climate Change Recovery and Resilience Plan 2021-2027. EU must move faster to this resilience orientation of policies. The EU Committee of Regions and Cities must undertake action for promoting new directions to Regional Climate Change Planning.

Contact us:

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

GREEN EUROPEAN FOUNDATION
Rue du Fossé 3, L-1536 Luxembourg
Brussels Office: Mundo Madou,
Avenue des Arts 7-8, 1210 Brussels

t: +32 2 329 00 50

e: info@gef.eu

Connect with us:

Visit our website to find out more about us

gef.eu

Follow our social media to stay informed about our latest activities and events taking place all over Europe

[GEF_Europe](#)

[GreenEuropeanFoundation](#)

[GEF_Europe](#)